

Valkeakoski

Pohjoissuunnan ja Keskustan osayleiskaava-alueiden muinaisjäännösinventointi 2016

**Timo Jussila
Johanna Rahtola
Teemu Tiainen**

Tilaaaja: Valkeakosken kaupunki

Sisältö

Perustiedot	2
Yleiskartta	4
Inventointi	5
Aikaisemmat tutkimukset	5
Alueen kuvaus	6
Talot ja kylät	7
Vanha Lempäälä-Sääksmäkitie	13
Maastotutkimus ja havainnot	14
Tulos	15
Lähteet	16
Kiinteät muinaisjännökset	17
1 VALKEAKOSKI LINNOSAARI	17
2 VALKEAKOSKI JUUSONRANTA 1	18
3 VALKEAKOSKI JUUSONRANTA 2	19
4 VALKEAKOSKI KIRJASLAMPI.....	20
5 VALKEAKOSKI RAKSANTIE.....	21
6 VALKEAKOSKI KORENTINOJA	23
7 VALKEAKOSKI KIVISENOJAN RAJA	24
8 VALKEAKOSKI APIA (APPIA).....	26
Mahdolliset muinaisjännökset	30
9 VALKEAKOSKI ROUKKO (LOTILA).....	30
10 VALKEAKOSKI LOTILA GÅRD	33
12 VALKEAKOSKI RAKSANMÄKI	34
13 VALKEAKOSKI EEROLA	35
Muut kulttuuriperintökohteet	36
11 VALKEAKOSKI PALMURINNE	36
Muu kohde	37
14 VALKEAKOSKI ROUKKO (VANHAKYLÄ).....	37
Liite 1. Tarkastetut alueet	41
Liite 2. Kohteiden luokittelutermit	41

Kansikuva: Juusonranta 1 kivikautinen asuinpaikka rannassa, veden alla.

Perustiedot

Alue: Valkeakoski, Valkeakosken Pohjoissuunnan ja Keskustan osayleiskaava-alueet.

Tarkoitus: Selvittää alueen muinaisjännöstiedot ajan tasalle ja selvittää onko alueella vielä havaitsemattomia muinaisjännöksiä.

Työaika: Maastotyö: 13.10.2016 ja 19.10.2016.

Kustantaja: Valkeakosken kaupunki.

Tekijät: Mikroliitti Oy, Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen.

Aiemmat tutkim: Inventoinnit: Tähtitalvikki Järvinen 1999, Timo Jussila ja Timo Sepänmaa 2002, Kalle Luoto 2007, Hannu Poutiainen ja Timo Jussila 2008, Timo Jussila 2009, Kerkko Nordqvist 2012.

Nina Rinta-Porkkunen 2002 arkistoselvitys historiallisen ajan asutuksesta. Sekä koekaivauksia ja kaivauksia yksittäisissä kohteissa (tutkimukset ja tutkijat on mainittu kyseisten kohteiden yhteydessä).

Tulokset: Tutkimusalueelta tunnettiin ennestään kahdeksan kiinteää muinaisjäännettä. Rautakautinen puolustusvarustus- ja hautaröykkiöpaikka *Linnosaari* (raportin kohde nro 1), kivikautiset asuinpaikat *Juusonranta 1* (2) ja *2* (3), sekä *Kirjaslampi* (4), historiallisen ajan kylätontit *Roukko (Lotila)* (9) ja *Roukko (Vanhakylä)* (14), sekä historiallisen ajan tieosuus *Raksantie* (5) ja sillanjäänne *Korentinoja* (6). Alueella on aikaisemmissa inventoineissa mahdollisiksi muinaisjäänneksi määritelty loushospaikka *Raksanmäki* (12) ja mahdollinen kellari *Eerola* (13). Lisäksi Pirkanmaan maakuntamuseon ylläpitämässä Siiri-tietokannassa on tietoja havaintopaikoista, joita ei ole muinaisjäänne rekisterissä.

Muinaisjäänneinventoinnissa löytyi kaksi uutta kiinteää muinaisjäännettä, historiallisen ajan rajamerkki Kivistenojan raja (7) ja historiallisen ajan kylätontti *Apia (Appia)* (8), sekä yksi mahdollinen muinaisjäänne, historiallisen ajan asuinpaikka *Lotila Gård* (10). Lisäksi yksi muu kulttuuriperintökohde, kilometripylväs *Palmurinne* (11, Siirissä mainittu, aiemmin tiedetty kohde).

Historiallisen ajan kylätontti *Roukko (Lotila)* (9) on muinaisjäänne rekisterissä kiinteä muinaisjäänne, (ns. pistekohde). Vuonna 2006 paikalla tehdyssä koekaivauksessa ei havaittu kiinteää muinaisjäännettä. Rakentamattomilla, tutkimattomilla osilla saattaa olla säilyneenä 1640-luvun asutuksen jäännöksiä, minkä perusteella ehdotamme kohdetta mahdolliseksi muinaisjäänneksi.

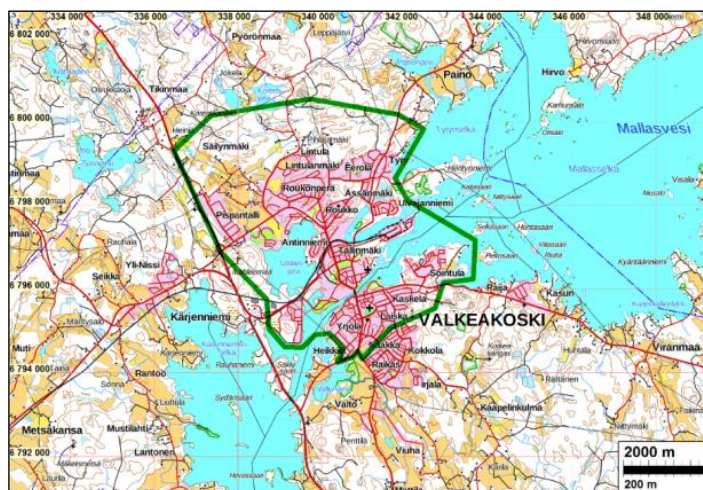
Roukko (Vanhakylä) (14) on muinaisjäänne rekisterissä kiinteä muinaisjäänne, (ns. pistekohde). Vuoden 2002 karttaselvityksen perusteella paikannetulla, oletetulla kylätontilla on tehty koekaivauksia vuosina 2007 ja 2008.

Nyt tehdyssä inventoinnissa kylätontin sijaintia selvitettiin uudelleen. Vuoden 1640 maakirjakartan perusteella kylätontti olisi sijainnut Vanhakyläntien länsipuolella aikaisemmin määritellystä sijainnista noin 380 m etelään.

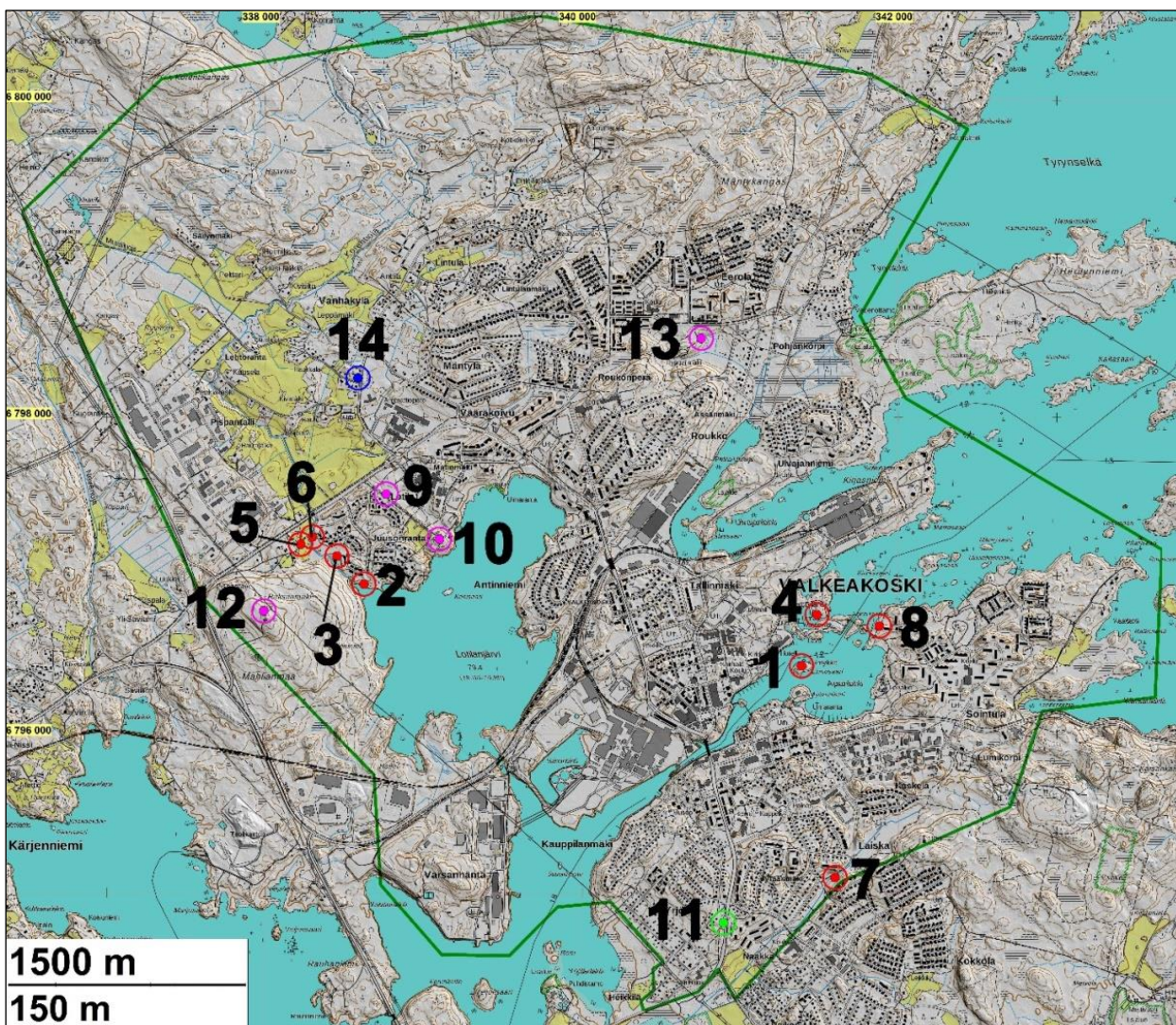
Paikalla, missä vuoden 1640 maakirjakartan perusteella Roukko (Vanhakylä) kylätontti olisi mielestämme sijainnut, on ollut talo vielä 1990-luvulla. Kylätontin paikka on arkeologisessa mielessä täysin tuhoutunut. Roukko (Vanhakylä) muinaisjäännekseltä ehdotetaan poistettavaksi muinaisjäänne status.

Selityksiä: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN koordinaatistossa (Euref) ellei muuta mainittu. Maastokartat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta syksyllä v. 2016. Muinaisjäänne rekisteri on tarkastettu 10/2016. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon eikä niillä ole mitään kokoelmatunnusta. Valokuvat digitaalisia. Valokuvat ovat tallessa Mikroluitti Oy:n serverillä. Kohteiden numerointi on epävirallinen ja vain tämän raportin karttavitteiksi.

Yleiskartta

Tutkimusalueen rajaus on vihreällä.

vihreä viiva= tutkimusalueen raja
 punainen ympyrä= kiinteä muinaisjäännös
 sinipunainen ympyrä = mahdollinen muinaisjäännös
 vihreä ympyrä = muu kulttuuriperintökohde
 sininen ympyrä = muu kohde
 numero on tämän raportin kohdenumero

Inventointi

Valkeakosken kaupungilla on tekeillä Pohjoissuunnan ja Keskustan osayleiskaavat. Pohjoissuunnan osayleiskaavan aloitusvaiheen viranomaisneuvottelussa 9.3.2015 Pirkanmaan maakuntamuseo totesi, että alueen aikaisemmat arkeologiset inventoinnit ovat vanhentuneet, ja ne tulee päivittää kaavahankkeen yhteydessä. Lausunnon mukaan erityistä huomiota tulee kiinnittää historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointiin, sekä muiden kulttuuriperintökohteiden selvittämiseen, sekä selvittää onko alueella vielä ennestään tuntemattomia kiinteitä muinaisjäännöksiä.

Valkeakosken kaupunki tilaisi Pohjoissuunnan ja Keskustan osayleiskaava-alueiden muinaisjäännösinventoinnin Mikrolitti Oy:ltä. Timo Jussila selvitti alueen tutkimus- ja muinaisjäännöstilanteen, sekä teki kartta- ja arkistolähteisiin perustuvan selvityksen alueen historiallisesta asutuksesta, sekä potentiaalisista muinaisjäännöskohteista ja -maastoista. Teemu Tiainen ja Johanna Rahtola tekivät maastotutkimuksen 13.10.2016 ja Timo Jussila teki pieniä varmistavia lisätarkastuksia 19.10.2016. Maastotutkimukset tehtiin tutkimuksen kannalta hyvissä olosuhteissa.

Aikaisemmat tutkimukset

Tähtitalvikki Järvinen teki Valkeakosken inventoinnin vuonna 1999, tutkimus kattoi sekä esihistoriallisen, että historiallisen ajan muinaisjäännökset, inventoinnissa myös tarkastettiin irtolöytöpaikat. Tässä inventoinnissa irtolöytöpaikkoja ei raportoida, ne löytyvät em. Järvisen raportista varsin perusteellisesti käsiteltyinä.

Vuonna 2002 Nina Rinta-Porkkunen teki historiallisen karttaselvityksen, missä Roukko (Lotila) ja Roukko (Vanhakylä) paikannettiin vuoden 1640 maakirjakartan ja 1900-luvun karttojen perusteella.

Vadim Adel teki koekaivauksen Roukko (Lotilan) kylätontin alueella. Kylätontin paikannuksessa käytettiin tuolloin myös kuninkaan karttaa (1776–1805) ja isojakokarttaa vuodelta 1804. Koekaivaus tehtiin peltoalueella Lotilan kartanolle johtavan kuusikujan koillispuolella. Tutkimuksessa paikalla ei todettu mitään viitteitä historiallisen ajan asuinpaikasta.

Roukko (Vanhakylässä) vuoden 2002 historiallisen asutuksen selvityksessä paikannetulla kylätontin alueella tehtiin koekaivaukset vuosina 2007 ja 2008. Kalle Luoto teki koekaivauksen vuonna 2007 Vanhakyläntien itäpuolella. Tutkimuksissa määriteltiin pienialainen muinaisjäännösrajaus historiallisen ajan löytöjen perusteella. Kaivausraportin mukaan suurin osa sekoittuneesta maasta tulleista löydöistä ajoittuu 1900-luvulle, osa 1800- 1700-luvulle. Kaivauksissa paikalla ei todettu rakenteita tai kulttuurikerrosta, eikä paikalla siten ole kiinteää muinaisjäännöstä. Löytömateriaali viittaa todennäköisesti 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun asutukseen, kuin vuoden 1640 maakirjakartalla kuvattuun asutukseen. Paikalla on ollut talo vuoden 1912 Senaatin kartalla.

Vuonna 2008 Tiina Jäkärä teki tutkimuksia oletetun kylätontin alueella Vanhakyläntien länsipuolella. Koekaivauksissa ei tuolloin havaittu mitään viitteitä historiallisen ajan asuinpaikasta.

Timo Jussila ja Timo Sepänmaa tarkastivat pintapuolisesti alueen historiallisen ajan muinaisjäännöksiä vuonna 2002 Pirkanmaan historiallisen ajan kohteiden yleisinventoinnissa. Vuonna

2008 Hannu Poutiainen ja Timo Jussila tekivät Holminrannan ja Kipparin-Yli-Nissin asemakaava-alueen inventoinnin ja vuonna 2009 Timo Jussila inventoi pienen alueen Valkeakosken keskustassa. Kerkko Nordqvist inventoi historiallisista Lempäälä- Valkeakoski tielinjaa Holminrannan osayleiskaava-alueella vuonna 2012.

Apianlahden Linnosaaren rautakautisella puolustusvarustus- ja hautaröykkiöalueella on tehty kaivauksia ja koekaivauksia 1800-luvun lopulta 1970-luvulle, 1990 – luvulla ja 2000- luvun alussa paikalla on tehty tarkastuskäyntejä useiden yleisinventointien yhteydessä. Tässä inventoinnissa ei Linnosaarella käyty.

Alueen kuvaus

Tutkimusalue käsittää Valkeakosken Pohjoisuunnan ja Keskusta osayleiskaava-alueet. Kaava-alueiden pinta-ala on yhteensä noin 23,5 km². Valkeakosken keskusta alue sijoittuu Apianlahden molemmin puolin Mallasveden ja Vanajaveden väliselle kannakselle. Alue on tiiviisti rakennettua aluetta, missä on mm. liike- ja asuinrakennuksia, sekä suuria tehdaskokonaisuuksia. Rakentamattomia alueita on lähinnä Apianlahden ympäristössä.

Pohjoisuunnan alue, keskustan pohjoispuolinen alue keskustan läheisyydessä on tiiviisti rakennettua kerrostalo- ja pientaloasuinalueita. Tutkimusalueen pohjoisin osa Mäntykankaan alue, sekä Vanhakylän pohjoispuolella on pääosin rakentamaton metsäaluetta. Alueet länsireunalla Vanhakylän, Lehtorannan ja Pispantallin alueella on peltoa.

Yleisnäkymään Apianlahdelle, kuvattu luoteeseen. Maatalousaluetta Vanhakylän alueella.

Näkymä Apianlahdelle itään ja lounaaseen.

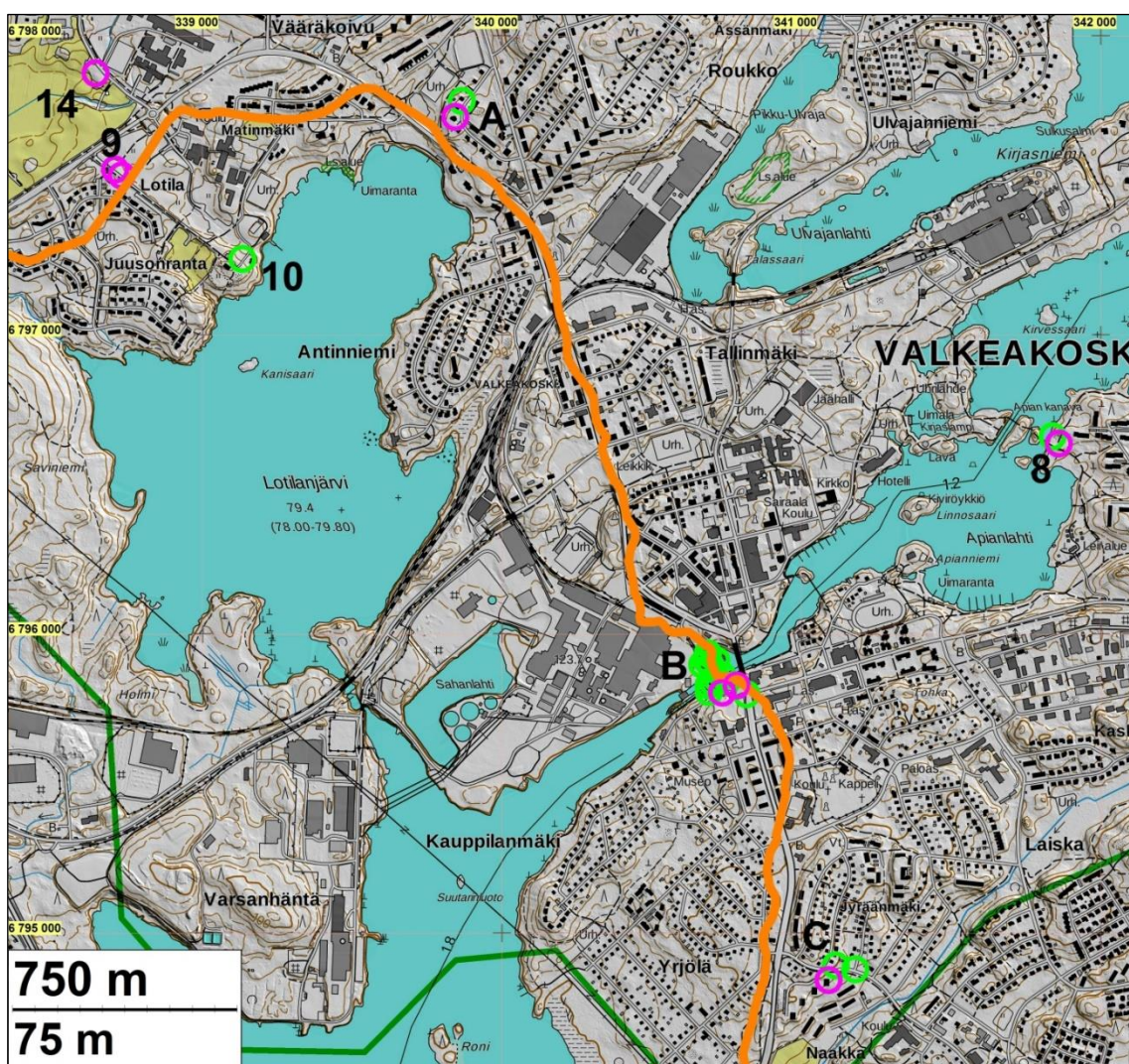
Tutkimusalueelta tunnettiin ennestään kahdeksan kiinteää muinaisjäännöstä. Rautakautinen puolustusvarustus- ja hautaröykkiöpaikka *Linnosaari* (raportin kohde nro 1) Kivikautiset asuinpaikat *Juusonranta 1* (2) ja 2 (3), sekä *Kirjaslampi* (4), historiallisen ajan kylätontit *Roukko (Lotila)* (9) ja *Roukko (Vanhakylä)* (14), sekä historiallisen ajan tielinja *Raksantie* (5) ja sillanjäännös *Korentinoja* (6). Alueelta tunnetaan lisäksi kaksi aikaisemmissa inventoinneissa mahdollisiksi muinaisjäännöksiksi määritellyt louhos *Raksanmäki* (12) ja kellari *Eerola* (13).

Lisäksi Pirkanmaan maakuntamuseon ylläpitämässä Siiri-tietokannassa on tietoja erilaisista havaintopaikoista, jotka myös tarkastettiin maastossa.

Talot ja kylät

Vanhimmat aluetta kuvata kartta ovat Lars Schroderuksen Maakirjakartat vuosilta 1640–41, Roukko (Lepilä, MHA BB 1a 15–16), Valkeakoski (MHA BB1a17), Lotila (MHA BB 1a 14).

Alueella sijaitsevat maakirjakylät Valkeakoski, Leipiälä (Naakkala) ja Roukko.

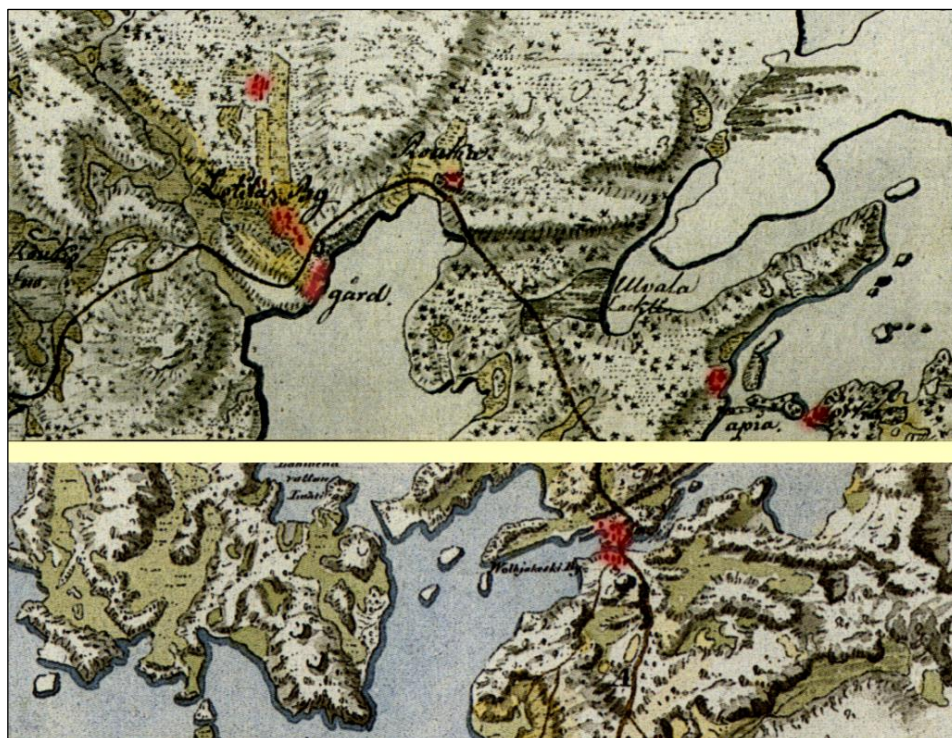

Oranssi viiva = vuosien 1764-1834 isojakokartoilta paikannettu vanha Lempäälä-Sääksmäki tielinja

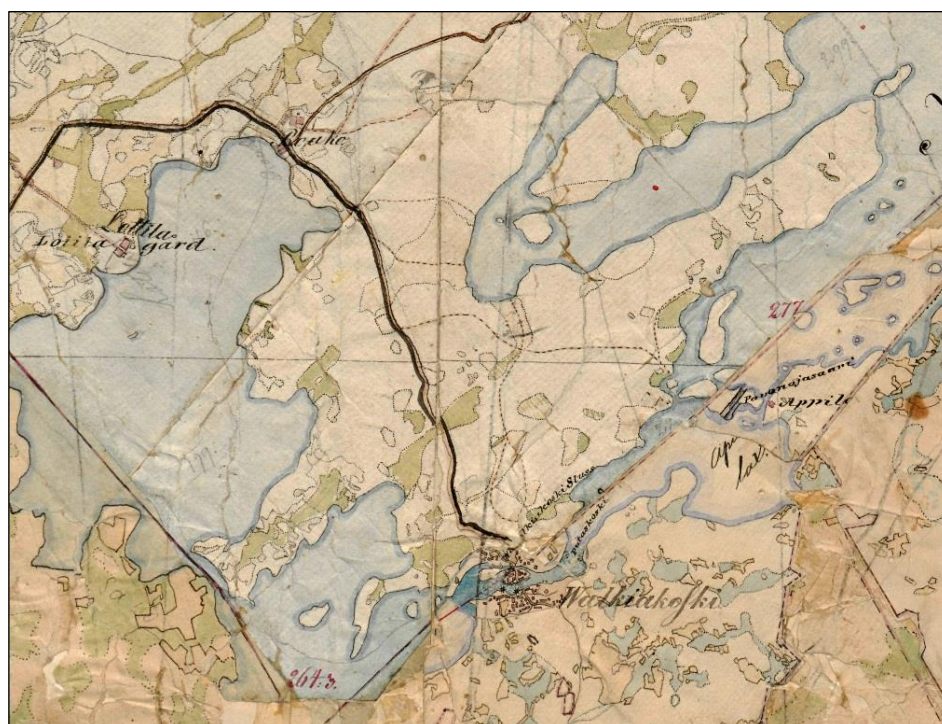
Vaalea vihreä ympyrä = isojakokartoilta vuosilta 1764-1834 paikannetut kylien ja talojen paikat

Sinipunainen ympyrä = maakirjakartoilta vuosilta 1640–1641 paikannetut kylät ja talot.

8 Apia, 9 Roukko (Lotila), 10 Lotila Gård, 14 Roukko (Vanhakylä), A Roukko by, B Valkeakoski by, C Leipiälä (Naakkala).

Ote kuninkaan kartastosta v. 1776–1805 karttalehdet 235 ja 251 yhdistettynä.
Talot korostettu kartalla punaisella.

Ote pitäjäkartasta vuodelta 1842 (2132 03 Säaksmäki).

Valkeakosken kylä

Ensimmäinen kirjallinen maininta Valkeakosken kylästä on vuoden 1539 maakirjassa, kylässä on tuolloin ollut kolme taloa. Varhaisin aluetta kuvaava kartta on vuoden 1641 maakirjakartta (MHA BB1a17), siinä Valkeakosken kohdalle on merkitty kaksi taloa ja Apiaan (Appiaan) yksi. Kartalle on merkitty myös useita myllyjä, sekä Valkeakosken, että Apian kohdalle.

Näiden koskipaikkojen kohdalla on ollut myllyjä keskiajalta lähtien ja Valkeakoski ja Apiat ovat olleet Sääksmäen pitäjässä merkittäviä myllykyliä. Apian asema myllykylänä päättyi 1818 Apiankosken raivaamiseen. 1800-luvun puolivälin jälkeen myös Valkeakosken myllyt saivat vähitellen väistyä puuteollisuuden alta. Valkeakosken kanava rakennettiin vuonna 1869, tämän jälkeen Valkeakoskelle tuli paperitehdas ja puuhiomo. Kosken ympärille muodostunut Valkeakosken kauppala ja myöhemmin Valkeakosken kaupungin teollisuusalue sijaitsee maakirjakarttaan ja isojakokarttaan merkityn Valkeakosken kylän kohdalla.

Vuoden 1641 maakirjakartta (Valkeakoski MHA BB1a 17).
Koskipaikoilla lännessä Valkeakoski ja idässä kosken kaakkoisrannalla Apia (Appia).

Valkeakosken myllyt ja talot v. 1941 maakirjakartalla (vas.), talot ja myllyt v. 1776 isojakokartalla (oik.).

Valkeakosken myllyt ja talot vuoden 1842 pitäjänkartalla ja vuoden 1956 peruskartalla.

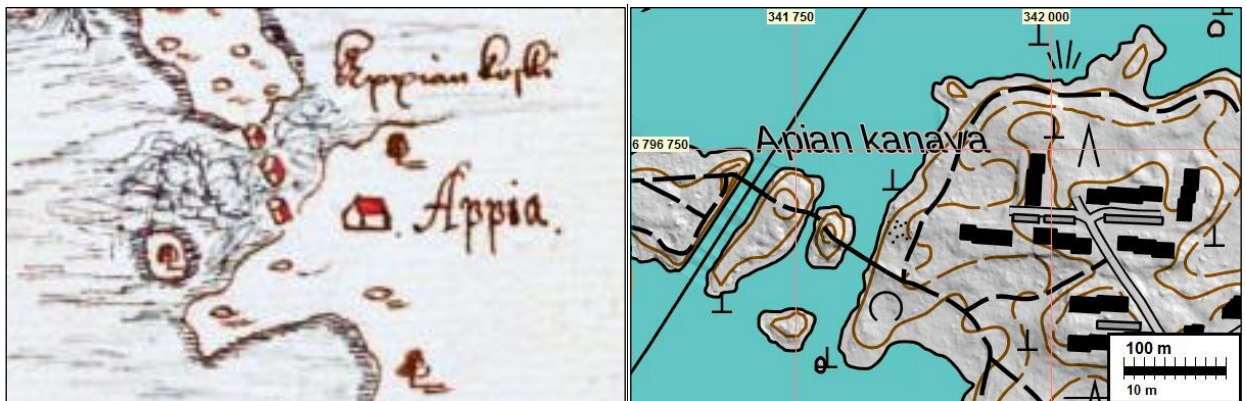

Vihreillä pisteillä isojakokartan v.1766 talot, sinipunaisilla pisteillä vuoden 1640 maakirjakartan talot. Alue on nyt täysin rakennettua.

Apia (Appia)

Valkeakosken kylän Apia (Appia) on sijainnut Apianlahden itärannalla. Maakirjakarttaan paikalle on merkitty talo ja myllyjä. Paikalla on myllytorppa vuoden 1766 isojakokartalla ja edelleen vuoden 1842 pitäjänkartalla, sekä 1912 Senaatin kartalla, että vuoden 1956 peruskartalla paikalla on talo. Nykyisin alue on rakentamaton virkistysalue.

Tarkempi kuvaus raportin kohteen Apia (Appia) (nro. 8) yhteydessä sivulla 26.

Ote maakirjakartasta, missä merkittynä talo ja myllyt koskessa (vas).
Alue on nykyään rakentamaton virkistysalue (oik).

Apian kanavaa kuvattuna pohjoiseen.

Roukon kylä

Ensimmäinen maininta Roukon kylästä on vuoden 1539 maakirjassa, tuolloin kylässä on ollut neljä taloa. Varhaisimmat Roukon kylää kuvaavat kartat ovat vuoden 1640 (MHA BB 1a 14) ja vuoden 1641 (MHA BB 1a 15) maakirjakartat, tuolloin Roukon kylässä ovat olleet Roukon talo, sekä kahdessa keskittymässä Lotilan talot. Lotilan talojen maista on myöhemmin muodostettu Lotilan kartano, Lotila Gård (raportin kohde 10). Lotilanjärven rannalla sijaitseva kartano on merkitty kuninkaan kartalle (1776–1805) ja vuoden 1804 (H74:5/3-22) isojakokartalle. Isojakokartalla (v. 1804) Lotilan taloja ei ole enää merkittynä. Roukko ja Lotila kuuluvat Salon jakokuntaan. Salon jakokunnan vanhimmat 1790-luvulla laaditut isojakokartat ovat aikanaan varastettu maanmittarilta ja ovat sitä myöten kadonneet. Salon jakokunnassa mittausoimitus saatiin päätökseen vuonna 1817.

Lotilan talot

Vuoden 1640 maakirjakarttaan merkityt Lotilan talot ovat muinaisjäännösrekisterissä nimillä Roukko (Lotila). eteläisempi kylätontti, missä kaksi taloa ja pohjoisempi kylätontti Roukko (Vanhakylä), missä on yksi talo.

Tarkempi kuvaus Roukko (Lotila) (9) kylätontista on kohdekuvaus sivulla 30 ja Roukko (Vanhakylä) (14) kylätontista sivulla 37.

Roukko, Lotila (MHA BB 1a 14) v. 1640. Karttaan on merkitty kaksi talo kohtaan Lotila ja yksi talo pohjoiseen.

Roukko

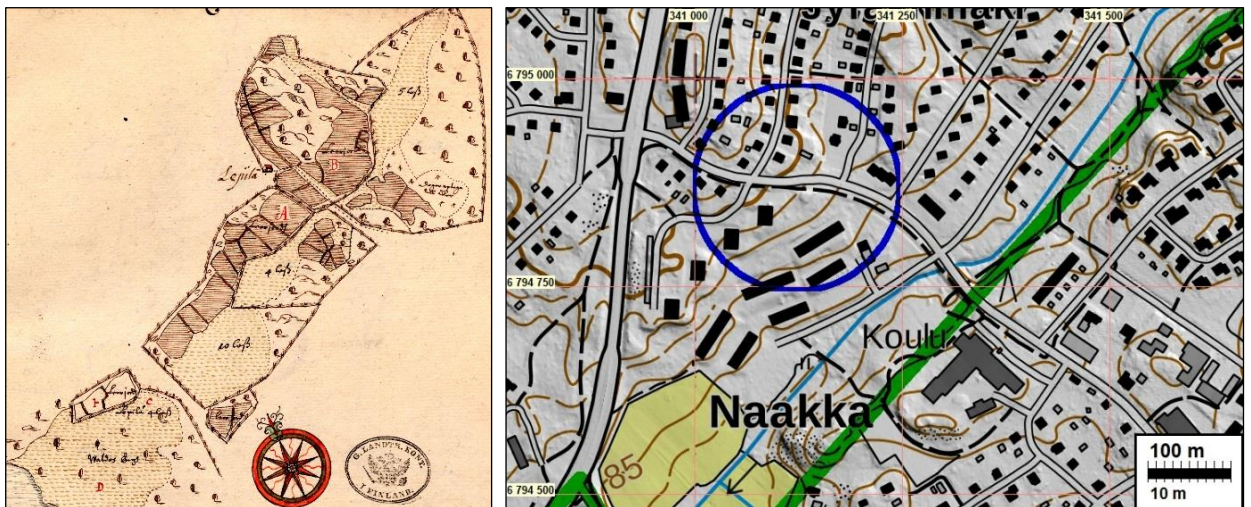
Vuoden 1641 maakirjakartalla (MHA BB 1a 15) on merkittynä Roukon talo, vuoden 1804 (H74:5/3-22) isojakokartalla paikalla on kylätontti. Nykyään alue on täysin rakennettua kerros- ja omakotialuetta. Kylätontti on arkeologisessa mielessä tuhoutunut.

Rouko (MHA BB 1a 15) v. 1641. Maakirjakartalla Roukon talo (vas).
Roukon talon alue on nykyään täysin rakennettua aluetta.

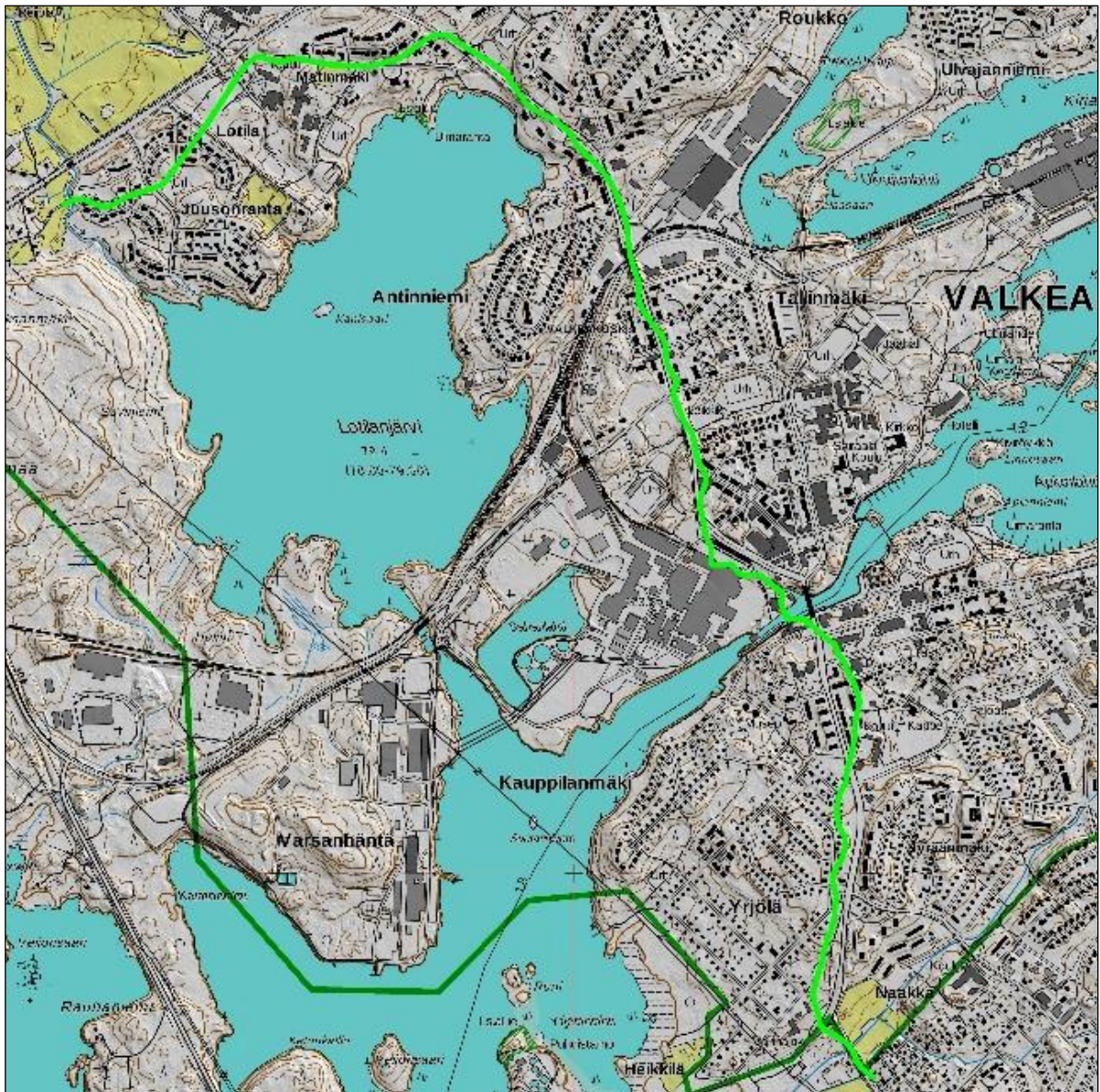
Leipiälä (Naakka)

Leipiälän eli Naakan yksitistö on perustettu uudisasutuksena vuonna 1558. Vuoden 1641 maakirjakartalla on yksi talo. Vuoden 1764 (H75:7/3-19) isojakokartalla paikalla on yksitistö. Nykysin alue on täysin rakennettua kerros- ja omakotitaloaluetta. Kylätontti on arkeologisessa mielessä tuhoutunut.

Leipiälä (Naakka) (MHA BB 1a 15) v.1641 (vas.) ja kylätontin alue peruskartalla.
Alue täysin rakennettua kerros- ja pientaloaluetta.

Vanha Lempäälä-Sääksmäkitie

Kartalla vihreällä Vanha Lempäälä-Sääksmäki tie paikannettuna 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun isojakokartoilta.

Tie kuninkaan kartalla (1776–1805)

Tutkimusalueen poikki kulkee vanha Lempäälä-Sääksmäki tielinja. Kalle Luodon vuonna 2011 tekemässä selvityksessä *Pirkanmaan historialliset tiet* tielinja on paikannettu Kuninkaan kartaston (v.1776–1805) ja *kuninkaan tiekartasto 1790* perusteella. Kyseiset kartastot on laadittu sotilastarkoituksiin, kartat ovat suurimittakaavaisia ja suuntaa antavia, eikä niille merkityt tielinjat, kuten ei rakennusten määrä tai paikka vastaa useinkaan tarkasti todellisuutta.

Nyt tehdyssä tutkimuksessa tielinjan paikannus tehtiin vuosien 1764–1834 isojakokarttojen perusteella (H75:4/1-4 Valkeakoski, Naakkala (Leipiälä), v.1766), (H75:7/3-19 Voipaala, v. 1764–1784) ja (H74:5/3-22 Roukko, v. 1804–1834). Isojakokarttojen asemoinnin tarkkuus on hyvä ja tielinjan sijainti voitiin paikantaa täsmällisesti.

Isojakartoilta paikannettu tielinja vastaa myös vuoden 1842 pitäjänkartalle (2132 03 Sääksmäki) ja vuoden 1912 (Lempäälä Rivit XVII, Lehdet 24, 25) Senaatin kartalle merkittyä tielinjaa. Kuninkaan kartastoon merkitty tielinja poikkeaa muiden karttojen linjasta etenkin Lotilanjärven luoteispuolella sijaitsevan Lotilan kohdalla, Kuninkaan kartastossa tie näyttää kulkevan rannan suuntaisesti läheltä Lotilan Kartanoa, todellisuudessa tie kulkee Roukko (Lotilan) kylätontin kohdalta.

Vanha Lempäälä-Sääksmäki tielinja noudattelee pääosin nykyistä käytössä olevaa Lempäälä-Sääksmäkitietä. Nykyisen tien ulkopuolella vanha tielinja kulkee Juusonrannan omakotialueen poikki, Lotilan rakentamattomalla niittyalueella, sekä Martinmäen alueella noudatellen osin Martinmäentietä. Maastossa tehdyssä tarkastuksessa ei todettu vanhaa tielinjaa säilyneenä.

Vanha Lempäälä-Sääksmäki tielinja on kulkenut nykyisen Juustonrinteen omakotialueen poikki. Kuvassa aluetta missä tie on aikanaan kulkenut, tielinjasta ei ole tällä alueella mitään jäänteitä. Kuvattu koilliseen.

Vanha Lempäälä-Sääksmäki tielinja on kulkenut Lotilan alueella kuvassa näkyvän pellon poikki. Paikalla ei ole tiestä mitään jäänteitä. Kuvattu koilliseen.

Maastotutkimus ja havainnot

Muinaisjäänösinventoinnin maastotöissä tarkasteltiin aluetta kaiken ikäisten ja tyyppisten muinaisjäänösten havaitsemiseksi. Valittuja ja vielä rakentamattomia ranta-alueita tarkasteltiin mahdollisten esihistoriallisten rantasidonnaisten asuinpaikkojen havaitsemiseksi. Mahdollisten

maanalaisten muinaisjäännösten havaitsemiseksi tehtiin koekuoppia maastonkohdissa, joissa arveltiin sellaisia voivan olevan.

Alueella tarkastettiin vanhoilta kartoilta paikannetut vanhat talotontit, rajamerkit, torpan paikka sekä vanha Lempäälä- Sääksmäki tielinja.

Maanmittauslaitoksen laserkeilausaineistosta laadittiin maastomalli, mistä katsottiin arkeologisesti mahdollisesti mielenkiintoisia maarakenteita ja pinnanmuotoja. Muutamia sellaisia todettiin, mutta maastossa ne kaikki osoittautuivat luontaisiksi

Maastossa tarkastettiin ennestään tunnetut kiinteät muinaisjäännökset, lukuun ottamatta Apianlahdessa olevaa Linnosaarta. Holminrannan aluetta (maastokartalla Mahlianmaa), Lotilanjärven länsirantaa ei nyt tarkastettu lainkaan. Alue ja ranta tutkittiin maastossa varsin perusteellisesti v. 2008.

Pirkanmaan maakuntamuseon ylläpitämässä Siiri-tietokannassa on tietoja havaintopaikoista, joista maakuntamuseo oli toimittanut tilaajalle karttaotteen. Havaintopaikat tarkastettiin maastossa.

Siiri-tietokannassa virstanpylvääksi kuvattu kohde Palmurinne (11) on graniittikivinen kilometripylväs, se ehdotetaan muuksi kulttuuriperintökohteeksi. Apian kivirakennelma on luontaista kivikkoa, Raksanmäentien virstanpylvääksi merkitty kivirakennelma on rajamerkki nykyisellä kiinteistörajalla, eikä se ole suojelukohde. Niementien historiallisen ajan talon jäännökset Timo Jussila tarkasti inventoinnissa vuonna 2009. Vanhalla peruskartalla (2132 03 Valkeakoski) paikalla on ollut asuinrakennuksia vielä 1950-luvulla, mutta ei 1700–1800-luvuilla. Rakennuksen jäännökset ovat siis nykyaikaisia, eivätkä lähtökohtaisesti kulttuurihistoriallisia suojelukohdeita.

Tulos

Muinaisjäännösinventoinnissa löytyi kaksi uutta kiinteää muinaisjäännöstä historiallisen ajan rajamerkki *Kivistenojan raja* (7) ja historiallisen ajan kylätontti *Apia (Appia)* (8). Yksi mahdollinen muinaisjäännös *Lotila Gård* (10), historiallisen ajan asuinpaikka, kartano. Siiri-tietokannassa ollut havainto Palmurinne (11) todettiin kilometripylvääksi. Ehdotamme kohdetta mahdolliseksi muinaisjäännökseksi.

Muinaisjäännösrekisterissä kiinteinä muinaisjäännöksinä olleet historiallisen ajan kylätontit Roukko (Lotila) (9) ja Roukko (Vanhakylä) (14) paikannettiin vanhoilta kartoilta ja kylätonttien alueita tarkastettiin maastossa. Maakirjakartalta paikannetun Roukko (Vanhakylä) sijainti muuttui aikaisemmasta huomattavasti. Uuden paikannuksen mukaisella paikalla on ollut talo vielä 1990-luvulla. Maastossa paikka todettiin arkeologisessa mielessä tuhoutuneeksi. Aiemman paikannuksen mukaisella alueella ei ole havaittu kiinteää muinaisjäännöstä. Ehdotamme kohteen muinaisjäännösstatuksen poistamista.

Roukko (Lotila) kylätontilla vuonna 2006 tehdyssä koekaivauksessa ei havaittu kiinteää muinaisjäännöstä. Vanhaa kylätonttia ei ole tarkoin paikannettu maastossa eikä siitä ole löydetty konkreettisia merkkejä. Alueella, jossa vanhin kylätontti on saattanut sijaita, saattaa rakentamattomilla ja vielä tarkemmin tutkimattomilla maastonkohdilla kuitenkin sijaita säilyneenä kylätonttiin liittyviä rakenteita tai kulttuurikerrosta. Koska konkreettisia merkkejä kylätontista ei ole tiedossa ja paikannus on epätarkka, se ei voi olla kiinteä muinaisjäännös. Ehdotamme kohdetta mahdolliseksi muinaisjäännökseksi.

25.10.2016

Timo Jussila
Johanna Rahtola
Teemu Tiainen

Lähteet

Kirjalliset lähteet:

Alanen, Timo ja Kepsu, 1989: Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805. SKS.
Jutikkala, Eino 1934. Sääksmäen pitäjän historia I. Sääksmäen kunta. Jyväskylä.

Raportit:

Adel, Vadim 2007. Valkeakoski Roukko (Lotila). Historiallisen ajan kyläpaikan koekaivaus 2006. Pirkanmaan maakuntamuseo/Kulttuuriympäristöyksikkö.
Jussila, Timo 2002. Pirkanmaan historiallisen ajan muinaisjäännösten maastoinventointi 2002. Tampereen museot maakunnallinen yksikkö.
Jäkärä, Tiina 2008. Valkeakoski Vanhakylä. Historiallisen ajan kylätontin koekaivaus. Pirkanmaan maakuntamuseo/Kulttuuriympäristöyksikkö.
Järvinen, Tähtitalvikki 1999. Valkeakosken inventointi. Maakunnallinen yksikkö. Tampereen museot.
Luoto, Kalle 2011. Pirkanmaan historiallisesti merkittävät tiet. Pirkanmaan maakuntamuseo 2011.
Luoto, Kalle 2007. Valkeakoski Vanhakylä kylätontin koekaivaus ja inventointi elokuussa 2007. Pirkanmaan maakuntamuseo/Kulttuuriympäristöyksikkö.
Nordqvist, Kerkko 2012. Valkeakoski Holminranta. Osayleiskaava-alueen historiallisen tielinjauksen inventointi 2012. Pirkanmaan maakuntamuseo/Kulttuuriympäristöyksikkö.
Poutiainen, Hannu ja Jussila, Timo 2008. Valkeakoski Holminranan ja Kipparin-Yli-Nissin asemakaavoitettavien alueiden muinaisjäännösinventointi 2008. Mikroliitti Oy.
Rinta-Porkkunen, Nina 2002. Raportti historiallisesta karttaselvityksestä. Pirkanmaan maakuntamuseo 2002.

Karttalähteet:

Vanhat peruskartat 2114 12 Vedentaka 1959, -76, -81 ja -92. 2132 03 Valkeakoski 1956, -76, 1981 ja -86. Vanhatpainetutkartat.maanimittauslaitos.fi/
Vanhat yleiskartat, Kansallisarkiston digitaaliarkisto:
Pitäjäkartasto Sääksmäki 2114 12 v. 1842. Sääksmäki 2132 03 v. 1842.
Senaatin kartasto Lempäälä Rivit XVII, Lehdet 24, 25. V. 1912.
Maakirjakartat, Kansallisarkiston digitaaliarkisto:
Tawaste Hws Lähn Säxmäki Härädhe Säxmäki Sochn [Valkeakoski]. (MHA BB 1a 17). 1641.
Tawaste Hws Lähn Säxmäki Härädhe Säxmäki Sochn [Roukko, "Lepilä]. (MHA BB 1a 15–16). 1641.
Tawaste Hws Lähn Säxmäki Härädhe Säxmäki Sochn [Lotila]. (MHA BB 1a 14). 1640.
Isojakokartat Kansallisarkisto, Helsinki:
Nordenstedt, A. Sonck, C. U.; Zitting, A. W. Roukko; Roukon, Annilan ja Salon kylistä sekä Pappilan ja Rapolan ulkoniityistä tiluskartta, isojaonjakokirja ja pyykkiselitys. (H74:5/3-22). 1804–1834.
Colleen, A. Valkeakoski; Valkeakosken ja Naakkalan (Leipiälän) kylät: kartta ja jakoselitys. (H75:4/1-4). 1766.
Colleen, A. Voipaala; N:ot 1-4 tässä kylässä sekä Pappilan yksinäistalo: isojaonkartta, pöytä- ja jakokirja sekä pyykkiselitys. (H75:7/3-19). 1764–1784.

Kiinteät muinaisjäännökset

1 VALKEAKOSKI LINNOSAARI

Mjtunnus: 908010014
 Laji: kiinteä muinaisjäännös
 Tyyppi: puolustusvarustukset ja hautaröykkiö
 Ajoitus: rautakautinen

Koordin: N: 6796 432 E: 341 389 Z: 88
 P: 6799 290 I: 3341 490

Tutkijat: J.V. Hirsjärvi 1882 inventointi, J.V. Hirsjärvi 1883 inventointi, Hjalmar Appelgren-Kivalo 1886 kaivaus, Julius Ailio 1923 tarkastus, Esko Sarasmo 1945 inventointi, Esko Sarasmo 1971 kaivaus, Esko Sarasmo 1971 tarkastus, Esko Sarasmo 1972 kaivaus, Maarit Suni 1975 inventointi, Esko Sarasmo 1977 kaivaus, Esko Sarasmo 1978 kaivaus, Jussi-Pekka Taavitsainen 1987 tarkastus, Tähtitalvikki Järvinen 1999 inventointi, Timo Jussila 2002 inventointi.

Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 0,3 km itään.

Huomiot: Muinaisjäännösrekisteri: Kohde käsittää keksiaikaisia puolustusvarustuksia Mal-lasveteen kuuluvassa Apianlahdessa Valkeakosken keskustan tuntumassa sekä 3 kiven- ja maansekaista röykkiötä korkealla, kivikkoisella koivikkosaarella. Röykkiöt ovat saaren korkeimmalla kohdalla. Röykkiö 1 oli pengottu pohjia myöten. Röykkiöt 2 ja 3 todettiin vuoden 1971–71 kaivauksissa haudoiksi. Kaivausalueet on aikoinaan jätetty auki, ja ne olivat v. 1987 osittain peittyneet sammaleeseen koeojia lukuunottamatta. Alueella on tehty metsänhoitoa v. 1987 tarkastuksen jälkeen, ja pystytetty rauhoitustaulu eteläisen vallikaivannon pohjoispuoliselle, tutkitulle alueelle sekä toinen taulu saaren pohjoispuolelle yhteen Sarasmon koekuopista.

Jussila, Tiainen & Rahtola inventointi 2016: Paikalla ei käyty vuoden 2016 inventoinnissa.

2 VALKEAKOSKI JUUSONRANTA 1

Mjtunnus: 908010042
 Laji: kiinteä muinaisjäännös
 Tyyppi: asuinpaikka
 Ajoitus: kivikautinen

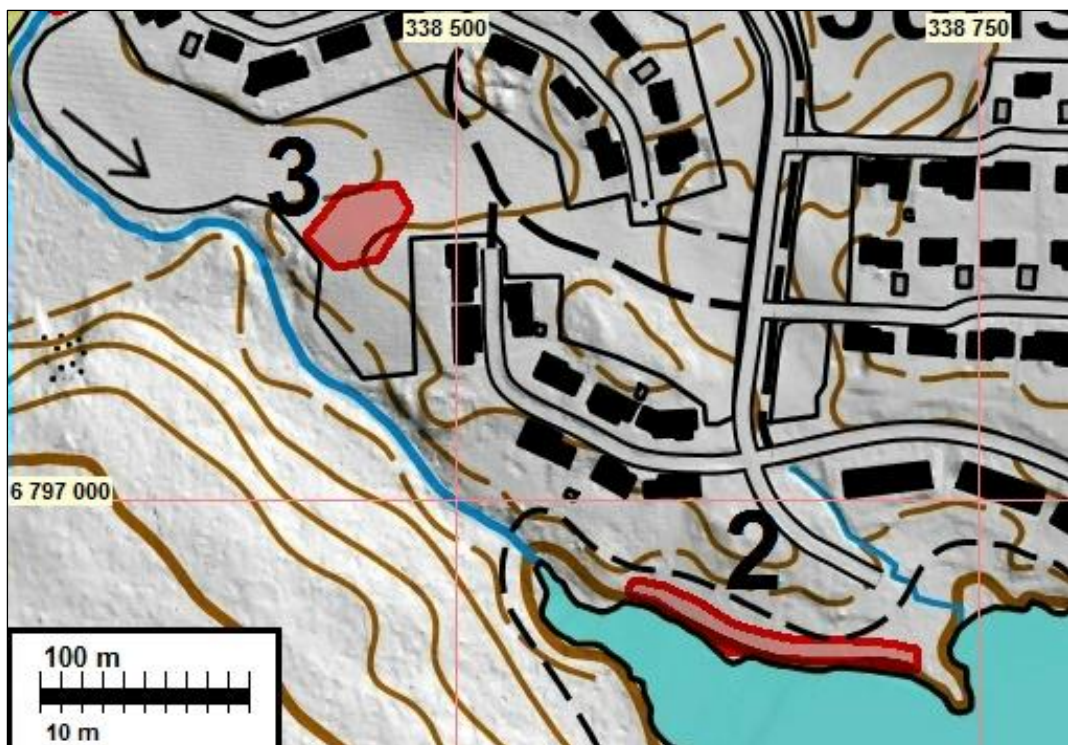
Koordin: N: 6796 948 E: 338 624 Z: 79
 P: 6799 800 I: 3338 729

Tutkijat: Tähtitalvikki Järvinen 1999 inventointi, Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen 2016 inventointi.

Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 2,5 km länteen.

Huomiot: Muinaisjäännösrekisteri: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 2,5 km länteen. Asuinpaikka sijaitsee veden alla Lotilanjärven luoteispäässä, Juusonrannan asuinalueen eteläpuolella. Asuinpaikan kohdalla Lotilanjärvi kapenee luoteeseen työntyväksi kärjeksi, johon Korentioja laskee. Asuinpaikalla on ohut hiekkakerros saven päällä. Tältä alueelta poimittiin kvartsi-iskoksia rantavedestä. Rannalle tehdystä koekuopista ei todettu kiinteää muinaisjäännöstä, joten kohde on kokonaan veden alla.

Jussila, Rahtola & Tiainen 2016: Rantalinjaa tarkasteltiin silmämääräisesti, paikalla tehty uusia havaintoa muinaisjäännökseen liittyen.

Näkymä itään kohti Juusonranta 1 kivikautisella asuinpaikalle, asuinpaikka sijaitsee rannassa veden alla.

3 VALKEAKOSKI JUUSONRANTA 2

Mjtunnus: 908010043

Laji kiinteä muinaisjäännös

Tyyppi: asuinpaikka

Ajoitus: kivikautinen

Koordin: N: 6797 125 E: 338 454 Z: 82

P: 6799 977 I: 3338 559

Tutkijat: Tähtitalvikki Järvinen 1999 inventointi, Riikka Saarinen 2000 koekaivaus, Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen 2016 inventointi.

Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 2,7 km länteen.

Huomiot: Muinaisjäännösrekisteri: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 2,7 km länteen. Asuinpaikka sijaitsee pellolla noin 340 m etelään Patruunantien ja Lempääläntien risteyksestä. Paikka sijaitsee Patruunantien länsipuolella kohdassa, jossa pelto laskee luoteeseen kohti Korentiojan tekemää mutkaa. Löytöjä, kvartsi-iskoksia on todettu 20 x 60 m laajuiselta alueelta luoteeseen laskevalta rinteeltä. Paikka on melko korkealla ja kyseessä saattaakin olla mesoliittisen ajan asuinpaikka, jolloin se olisi sijainnut rannalla. Asuinpaikasta noin 80 m kaakkoon on peltosaarekkeessa useita viljelysrykkiöitä.

Jussila, Rahtola & Tiainen 2016: Paikalla ei tehty uusia havaintoja.

Kts. kartta sivulla 18.

Juusonranta 2 kivikautinen asuinpaikka nurmialueella kuvattuna länsi-lounaaseen.

4 VALKEAKOSKI KIRJASLAMPI

Mjtunnus: 908010044
 Laji: kiinteä muinaisjäännös
 Ajoitus: esihistoriallinen
 Laji: asuinpaikka

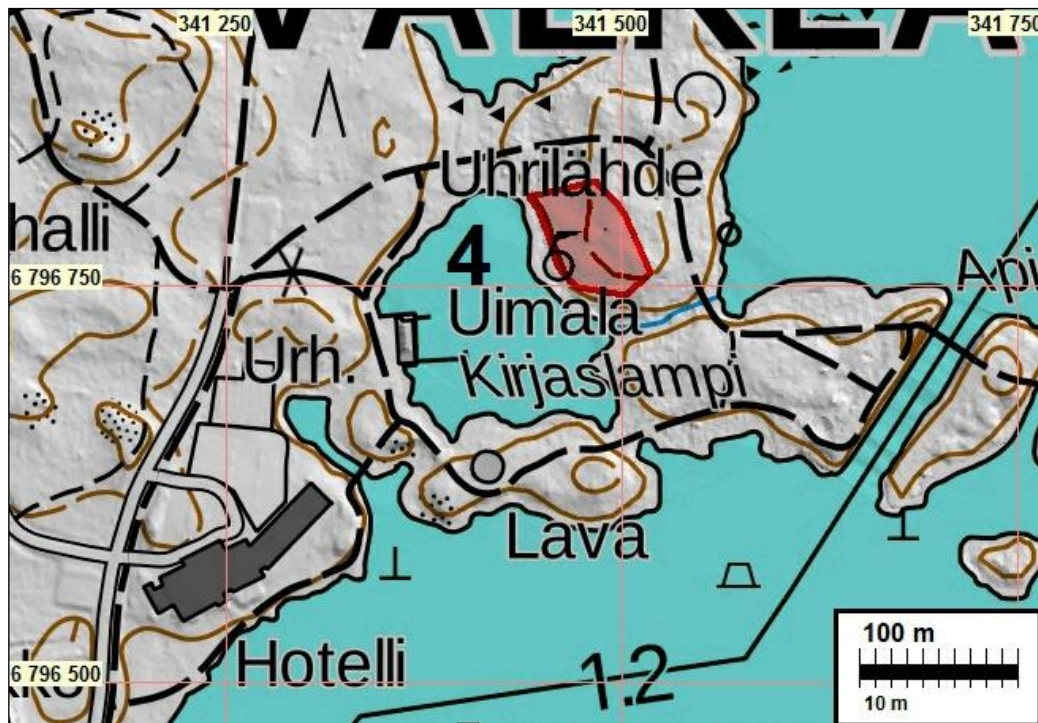
Koordin: N: 6796 755 E: 341 486 Z: 85
 P: 6799 607 I: 3341 592

Tutkijat: Tähtitalvikki Järvinen 1999 inventointi, Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen 2016 inventointi.

Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 0,5 km koilliseen.

Huomiot: Muinaisjäännösrekisteri: Asuinpaikka sijaitsee lähellä Valkeakosken keskustaa, Kirjaslammen ulkoilualueella, lammen pohjoisrannalla, vastapäätä Kirjaslammen uimalaa, luoteeseen viettävän rinteän tasanteella. Tasanteen keskivaiheilta koe-kuopasta löytyi epineoliittista keramiikkaa ja palanutta luuta. Asuinpaikka on aikanaan sijainnut mahdollisesti saarella. Asuinpaikan ympäristössä on havaittavissa matalia painanteita, jotka saattavat liittyä asumuksen pohjiin.

Jussila, Rahtola & Tiainen 2016: Paikalla (N 6796770 E 341477) todettiin pienialainen tasanne (N 6796770 E 341477, keskipiste), mikä noin 20 mx 20 m, tuulenkadosta tehtyjen havaintojen perusteella hiekkamaata. Pienialaista tasannetta lukuun ottamatta muu ympäristö on hyvin kivikkoista ja kuoppaista maastoa, mikä ei vaikuta asuinpaikaksi soveltuvaksi. Onkin mahdollista, että asuinpaikka on muinaisjäännösrekisteriin merkittyä rajausta huomattavasti suppeampi.

Muinaisjäännösalueella todettu tasan-
ne. Kuvattu lounaaseen.

5 VALKEAKOSKI RAKSANTIE

Mjtunnus: 1000024626
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Tyyppi: kulkuväylät: tienpohjat
Ajoitus: historiallinen

Koordin: N: 6797 200 E: 338 224
P: 6800 052 I: 3338 329

Tutkijat: Kerkko Nordqvist 2012 inventointi, Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Timo Tiainen 2016 inventointi.

Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 3,0 km länteen.

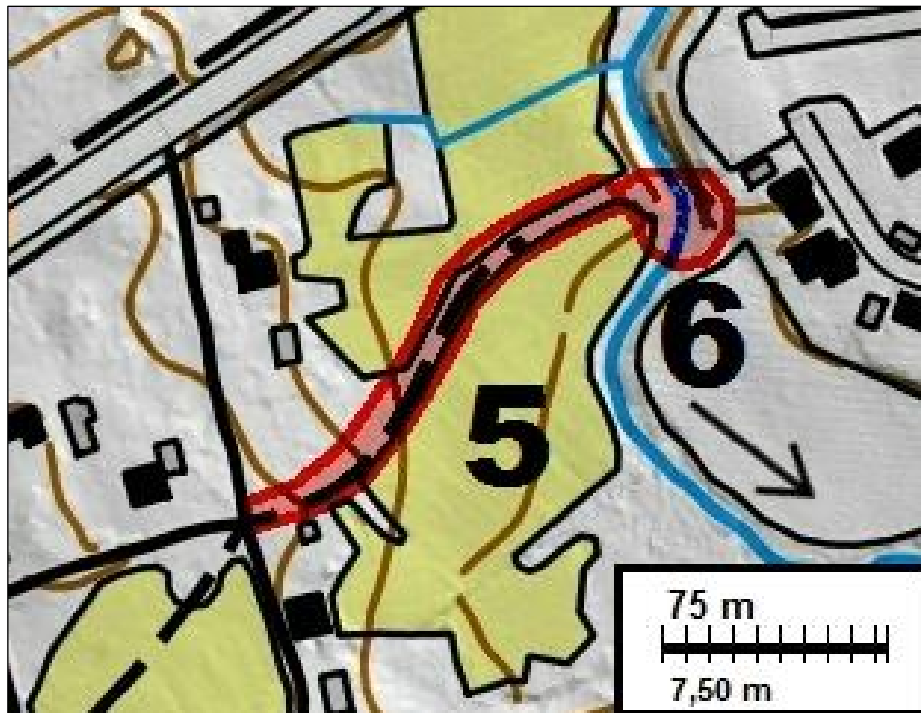
Huomiot: Muinaisjäännösrekisteri: Kohde sijaitsee nykyisen Lempääläntien kaakkoispuolella. Paikalla on noin 175 metrin pituinen kokonaan pois käytöstä jäänyt tielinja, joka liittyy vanhaan Lempäälästä Valkeakoskelle vievään tiehen. Tielinja mainitaan kirjallisissa lähteissä 1700-luvulla, mutta oletettavasti se on ollut käytössä jo huomattavasti aiemmin, mahdollisesti jo keskiajalla. Tieosuus on jäänyt käytöstä 1900-luvun alkupuolella, viimeistään vuonna 1957, jolloin Korentinojan nykyään ylittävä Majankoskensilta on valmistunut.

Jussila, Rahtola & Tiainen 2016: Muinaisjäännösrekisterin tiedot ovat paikkansa pitävät. Yleisestä käytöstä pois jäänyt tien osuus on käytössä peltotienä ja erottuu maastossa selvästi.

Vuoden 2012 inventoinnin raportissa (Osayleiskaava-alueen historiallisen tielinjauksen inventointi 2012. Kerkko Nordqvist/Pirkanmaan maakuntamuseo) mainitaan muinaisjäännösalueen länsipuolella sijaitseva merkkikivi tai kilometripyykki Kyseessä on nykyisellä kiinteistörajalla sijaitseva, varsin tavallinen ja vielä 1900-luvulla tyypillinen ja mahdollisesti pystytetty rajapyykki (N 6797042 E 337839). Kyseessä ei ole suojelukohde.

Rajamerkki on nykyisellä kiinteistörajalla, sinipunaisen renkaan sisällä olevien rajojen yhtymäkohdassa.

Punaisella muinaisjäännösalueiden rajaukset muinaisjäännösrekisterin mukaan.
5 Raksantie, 6 Korentinojan sillan jäännös.

Ote kuninkaan kartasta (vas.). Ote isojakokartasta vuosilta 1804–34 (H75:5/3-22 Roukko) (oik).

Ote Senaatin kartastosta vuodelta 1912 (Lempäälä Rivit XVII, Lehdet 24, 25) (vas).
Ote peruskartasta vuodelta 1959 (2114 12), tie jäänyt pois käytössä (oik).

Raksantie, vanhaa Lempäälä-Valkeakoski tielinjaa kuvattuna koilliseen.

6 VALKEAKOSKI KORENTINOJA

Mjtunnus: 1000024624
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Ajoitus: historiallinen
Tyyppi: kulkuväylät: sillat

Koordin: N: 6797 246 E: 338 298
P: 6800 098 I: 3338 403

Tutkijat: Kerkko Nordqvist 2012 inventointi, Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen 2016 inventointi.
Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 2,9 km länteen.
Huomiot: Muinaisjäänösrekisteri: Kohde sijaitsee Korentinojan uoman länsi- ja itärannalla, paikalla mistä vanha Lempäälästä Valkeakoskelle kulkenut tie on sijainnut. Paikalla

on sillan rauniot, jotka ovat jääneet käytöstä viimeistään 1900-luvun alkupuolella. Historiallisten lähteiden mukaan tielinja on ollut olemassa viimeistään 1700-luvulla ja tiehen liittyvä silta näkyy tarkemmin vuosien 1809 ja 1909 isojakokartoissa. Silta on säilynyt länsirannalla noin 10 x 7 m kokoinen kivinen tasanne. Itäpuolella jokea on säilynyt vain pieni osa maatukea. Sillan maatuessa käytetyissä kivissä ei ole työstön jälkiä.

Jussila, Rahtola & Tiainen 2016: Vanhoista siltarakenteista ei tehty maastossa havaintoja. Joen länsirannalla on muinaisjäännösrekisterissä kuvailtu noin 7 x 10 metrin kokoinen tasanne, mikä sijoittuu vanhan tien kohdalle ja sen eteläpuolelle. Tasanteen laidoilla on paljon kiviä, jotka eivät vaikuta paikoilleen asetetuilta vaan pikemminkin paikalleen lykityiltä.

Kts. kartta sivulla 22.

Korentinojan sillan paikka. Koilliseen.

7 VALKEAKOSKI KIVISENOJAN RAJA

Mjtunnus: uusi kohde
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Ajoitus: historiallinen
Tyyppi: raja

Koordin: N: 6795 096 E: 341 600
P: 6797 948 I: 3341 706

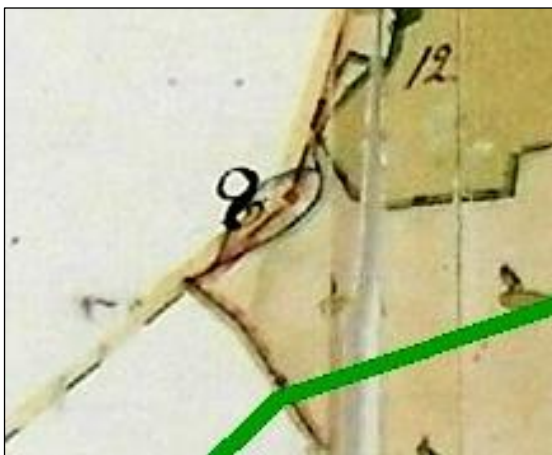
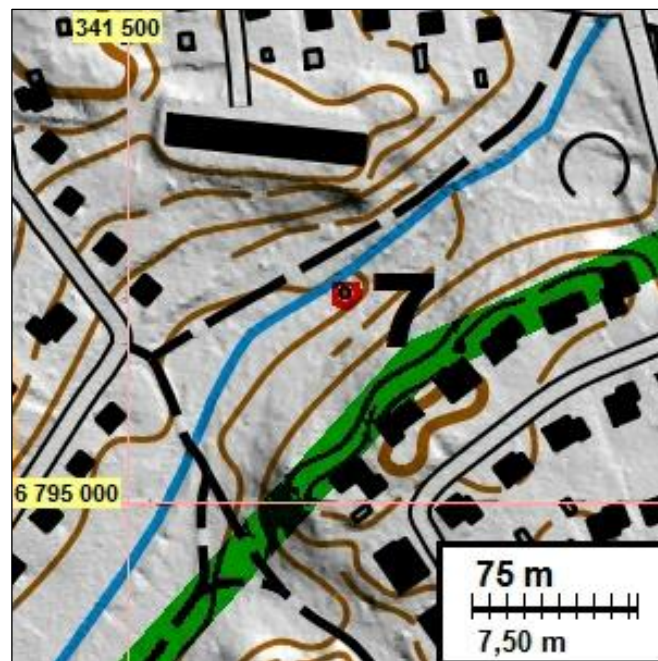
Tutkijat: Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen 2016 inventointi.
Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 1,4 km etelään.
Huomiot: Jussila, Rahtola & Tiainen 2016: Kivisenojan raja on paikannettu vuosien 1764 ja 1766 kartoilta - raja on "Walkiacosken" ja "Woipalan" kylien rajalla. Vuoden 1764 rajan numeroksi on merkattu 8 ja vuoden 1766 kartassa nro 9. Molempiin 1700-luvun karttoihin paikalle on merkattu kosteikko.

Nykyiselläkin kiinteistörajalla sijaitsee noin 1,3 x 1 metrin kokoinen (korkeus max. 40 cm) kiviroykkiö. Röykkiö on koottu halkaisijaltaan noin 40 cm kokoisista kivistä. Röykkiö oli havaintohetkellä paksun sammalkerroksen peittämä. Kivisenojan etelä-

rannalla, kosteapohjaisessa risukossa sijaitseva kiviröykkiö tulkittiin vanhojen karttojen ja maastohavaintojen perusteella vanhaksi rajamerkiksi.

Kivisenojan raja. Lounaaseen.

Rajamerkki vuoden 1764 kartalla nro 8 (H75:7/3-19 Voipaala) (vas.). Vuoden 1766 kartalla nro 9 (H75:4/1-4 Valkeakoski, Naakkala).

8 VALKEAKOSKI APIA (APPIA)

Mjtunnus: uusi kohde
 Laji: kiinteä muinaisjäännös
 Tyyppi: asuinpaikka: kylätontti
 Ajoitus: historiallinen

Koordin: N: 6796 683 E: 341 880
 P: 6799 535 I: 3341 987

Tutkijat: Timo Jussila, Johanna Rahtola & Teemu Tiainen 2016 inventointi
 Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 0,8 km itään.
 Huomiot: Sointulan luoteisosassa, Apian kanavan itärannalla, sijaitsee Apian vanha yhden talon talotontti. Alue on harvaa lehtimetsää ja sen läpi kulkee lenkkipolku - peruskarttaan merkattu polku kulkee todellisuudessa noin 15 metriä idempänä. Oheisen kartan havaintopisteet sijoittuvat polun itäpuolelle pohjoisinta lukuun ottamatta.

Paikalla havaittiin kolmen rakennuksen kivijalan rauniot. Pohjoisin karttaan merkattu havaintopiste (N 6796715 E 341888) merkkää noin 4 x 7 metrin kokoisen (rannan vastaisen) lohkokivisen tehdyn rakennuksen perustan keskikohtaa, missä on myös romahtanut uuni.

Pisteessä N 6796687 E 341888 sijaitsee noin 13 x 7,5 m kokoinen lohkokivinen rakennuksen perustus rannan suuntaisesti. Rakennuksen pohjoispään ”alla” on kellari ja hieman keksikohdan eteläpuolella romahtaneen uunin sija.

Pohjoisin perustuksen jäännös, Teemu Tiainen tekee muistiinpanoja. Kuvattu pohjoiseen.

13 x 7,5 m kokoisen rakennuksen perustus.

Pisteessä N 6796672 E 341868 sijaitsee noin 5 x 10 metrin kokoinen, osin hajonnut rakennuksen kivijalka. Kivijalan rannan puoleinen seinä vaikuttaa tuhoutuneen täysin. Kivijalan eteläpuolella on mahdollinen kellarikuoppa - varmuutta tähän ei saatu, kuoppa voi olla myös myöhemmän maankäytön aikaan saannos.

Teemu Tiainen tekee muistiinpanoja osin hajonneen rakennuksen kivijalan päällä (vas.). Rakennuksen eteläpuolinen mahdollinen kellari (oik.).

Alueen etelä- ja pohjoislaidoilla on hieman yli kymmen metriset kiviainan jäänteet. Kiviainat ovat pääosin laonneet ja/tai hajonneet, mutta ovat kuitenkin hahmotettavissa. Kiviainat on merkattu oheiseen karttaan vaalean punaisella viivoilla.

Näkymä metsiköstä, missä suurin perustuksen jäännös kohti pohjoista perustuksen jäännöstä.

Kylätontin aluetta kuvattuna pohjoiseen.

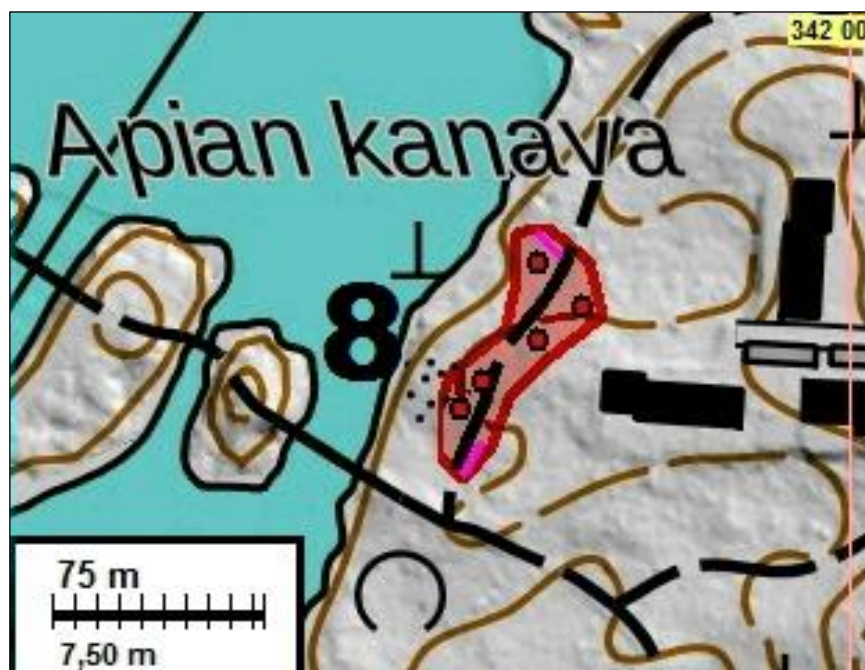

Näkymä kylätontille Apiankanavan ylittävältä sillalta. Kuvattuna koilliseen.

Paikalle on merkattu 1600-luvun maakirjakarttaan talo (Appia) ja kolme myllyä, samoin kuin vuoden 1766 isojakokarttaan (talon nimi Apia mölnare torp). Vuoden 1842 pitäjänkartalla kohdalla on Appilan talo. Paikalle on merkattu asutusta myös vuoden 1912 senaatinkarttaan ja vuoden 1956 peruskartalle. Kyseisellä peruskartalla paikalla sijainneet talo ja piharakennus sijoittuvat hieman maastossa havaittu- ja rakennuksen jäänteitä etelämmäs.

Mallasveden ja Rautunselän välisen uoman virranperkaus tehtiin Apiassa vuonna 1818, minkä seurauksena putous heikkeni siinä määrin, että siinä ei voinut enää käyttää myllyä. Myllyt siirrettiin pääkosken varrelle (Sääksmäen pitäjän historiasa, Jutikkala 1934). Myllytoiminta Apiassa on päätynyt 1800-luvun alussa, eikä myllyjä ole enää merkitty esim. 1840-luvun pitäjänkartalla. Maastossa tehdyt havainnot tukevat kirjallisuudessa ja kartoilla kuvattua tilanne paikalla.

Nyt tehdyn inventoinnin (yleiskaavatasoinen) perusteella rakennusten jäänteiden ikää ei varmuudella pysty toteamaan. On kuitenkin epätodennäköistä, että maan pinnalla olevat kivijalat ovat 1600-luvulta. Paikalla on kuitenkin asuttu ainakin 400 vuotta, joten kohdetta on syytä pitää kiinteänä muinaisjäännöksenä. Muinaisjäännöksen rajausta perustuu havaittuihin rakennuksen jäänteisiin.

Ote maakirjakartasta vuodelta 1641 (Valkeakoski MHA BB 1a 17).

Ote isojakokartasta vuodelta 1766 (H75:4/)

Ote pitäjänkartasta vuodelta 1842 (Valkeakoski)

Ote Senaatinkartasta vuodelta 1912 (vas). Ote peruskartasta vuodelta 1956 (2132 03)(oik.).

Mahdolliset muinaisjäännökset

9 VALKEAKOSKI ROUKKO (LOTILA)

Mjtunnus: 1000002021
 Tyyppi: asuinpaikka: kylänpaikat
 Laji: mahdollinen muinaisjäännös
 Ajoitus: historiallinen

Koordin: N: 6797 517 E: 338 765
 P: 6800 370 I: 3338 870

Tutkijat: Nina Rinta-Porkkunen 2002 tarkastus, Timo Jussila 2002 inventointi, Vadim Adel 2006 koekaivaus, Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen 2016 inventointi.

Sijainti: Valkeakosken kirkosta 2,6 km länteen.

Huomiot: Muinaisjäännösrekisteri: 1800-luvulla autoitunut pitkänomainen rivikylä on sijainnut Lotilaan johtavantien ja kuusikujan molemmin puolin. Rannassa alimpana on Lotilan kartanon paikka, joka on myös merkitty Kuninkaan kartastoon. Lotilan kylätontti on kuusikujan eteläpuolelta ja teiden kohdalta tuhoutunut omakotitaloalueen rakentamisen yhteydessä. Kuusikujan koillisosa on vielä peltona, mutta kokonaisuutena kylänpaikka ei ole enää ehjä. Kartanon alue on myöskin rakennettua. Vuoden 2006 koekaivauksessa tutkitulta peltoalueelta ei löydetty kiinteitä rakenteita. Koekaivauksen perusteella 1600- ja 1700-luvun asutuksen painopisteet sijaitsivat alueen korkeimmilla paikoilla, mainitun kuusikujan kohdalla olevalla harjanteella ja peltoalueen luoteisosassa.

Jussila, Rahtola & Tiainen 2016: Roukko (Lotilan) kylätontin sijainti paikannettiin vuoden 1640 maakirjakartan (MHA BB 1a 14) perusteella. Kartassa Lotilan kohdalle on merkitty kaksi taloa. Maakirjakartan perusteella paikannetut talojen paikat sijoittuisivat muinaisjäännösrekisterissä olevan pisteen luoteispuolelle.

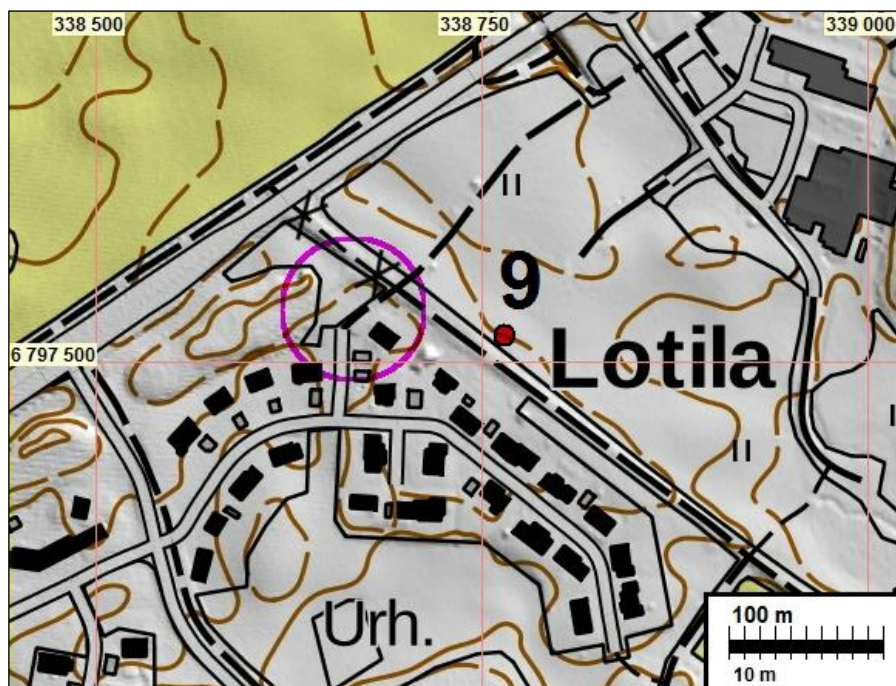
Aluetta kuvaavat vanhimmat 1790-luvun isojakokartat ovat kadonneet, Sääksmäen pitäjän historian mukaan kartat oli varastettu maanmittarilta. Vuoden 1804 (H74:5/3-22 Roukko) isojakokartalla paikalla ei ole taloja, vaan pelto ja kaksi peltoaarekettä, joista toisessa on lato tms. talousrakennus, sekä tie Lotilan kartanol-

le. Lotilan tilat ovat autoituneet 1600-luvun puolivälissä ja niiden maat on liitetty Lotilan kartanoon.

Vuoden 1842 pitäjänkartalla paikalla tilanne on vastaava, kuin isojakokartalla. Vuoden 1956 (2114 12 Sääskmäki) peruskartalla paikka on edelleen pääasiallisesti peltoa. Nykyään kylätontin länsi-lounaispuolella on pientaloalue, sekä sen luoteispuolella meluvallirakennelma.

Kylätontilla tehtiin koekaivaus vuonna 2006 (Vadim Adel). Kaivausalue sijaitsi pelolla kuusikujan koillispuolella. Nyt tehdyn kartta-analyysin perusteella paikannettujen talotonttien itäpuolelle. Koekaivauksissa ei havaittu rakeita tai löytöjä, mitkä liittyisivät varmuudella 1640-luvun kartalla kuvattuun asutusvaiheeseen.

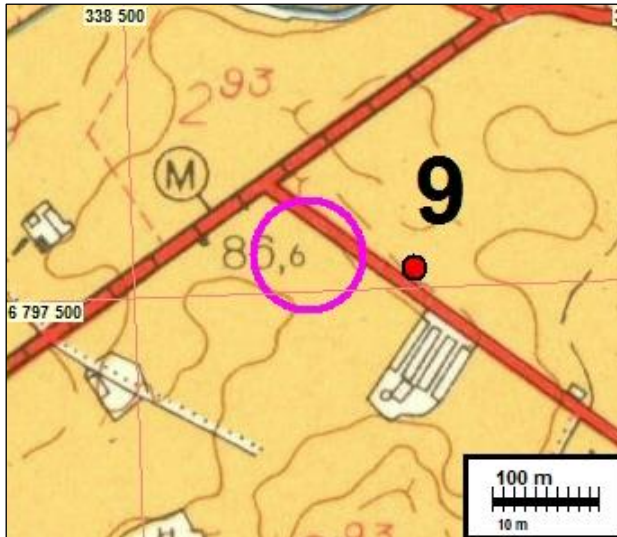
Kylätontti ehdotetaan mahdolliseksi muinaisjännökseksi. Kylätontille ei ole määriteltä rajasta, sillä paikantaminen käytettävissä olevan kartta-aineiston perusteella ei ole tarkka, eikä paikalta ole saatu aikaisemmissa tutkimuksissa, eikä inventoinnin maastotarkastuksessa havaintoja joiden perusteella kylätontti ja muinaisjännös olisi tarkoin paikannettavissa ja rajattavissa.

Maakirjakartan perusteella paikannettu Lotilan talon paikka sinipunaisen ympyrän sisällä. Muinaisjännösrekisterin piste punaisella.

Edellisellä sivulla: Ote maakirjakartasta vuodelta 1640. (Lotila MHA BB 1a 14) (vas.). Ote isojakokartasta v.1804 (H74:5/3-22 Roukko). Maakirjakartan perusteella selvitetty Lotilan talon paikka sinipunaisen ympyrän sisällä. . Muinaisjäännösrekisterin piste punaisella.

Ote peruskartasta vuodelta 1959 (2114 12 Sääksmäki). Maakirjakartan perusteella paikannettu Lotilan talon paikka sinipunaisen ympyrän sisällä. . Muinaisjäännösrekisterin piste punaisella.

Kylätontin etäpuolista aluetta, kuvattuna koilliseen.

Roukko (Lotila) kylätontin aluetta kuvattuna luoteeseen kuusikujalla.

10 VALKEAKOSKI LOTILA GÅRD

Mjtunnus: uusi kohde
 Laji: mahdollinen muinaisjäännös
 Tyyppi: asuinpaikka: kylätontti
 Ajoitus: historiallinen

Koordin: N: 6797 232 E: 339 101
 P: 6800 084 I: 3339 206

Tutkijat: Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen 2016 inventointi

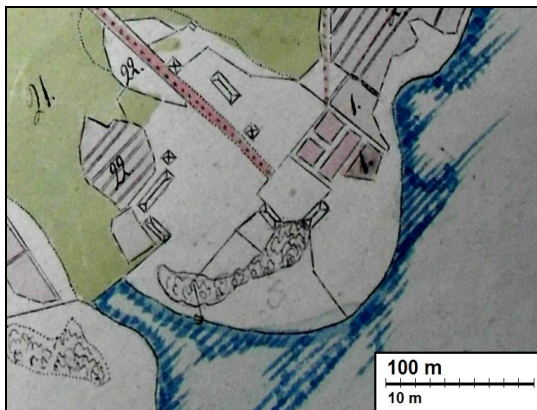
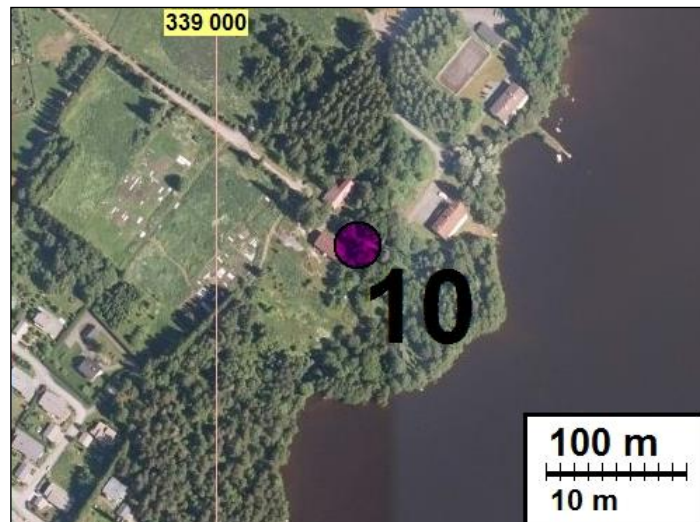
Sijainti: Valkeakosken kirkosta noin 2 km koilliseen.

Huomiot: Jussila, Rahtola & Tiainen 2016: Lotila Gård sijaitsee Juusonrannassa, Lotilanjärven luoteisrannalle. Lotila Gård on syntynyt Roukon kylän Lotilan taloista 1600-luvulla (Sääksmäen historia, s. 235), jolloin Lotilan talot autioituvat (ja/tai häviävät?). Alueen maat päätyivät yhden henkilön, Hartvig Henrikinpoika Speitzin, haltuun ja Lotila Gård sai näin alkunsa. Aluksi syntynyt talo tunnettiin Liuttulan lampuotitilana, myöhemmin Lotila Gårdina.

Lotila Gårdia ei näy 1640-luvun maakirjakartoilla, tällöin Lotilan alueelle on merkattu kolme taloa kahdessa ryhmässä (tämän raportin kohteet Roukko (Lotila) (9) ja Roukko (Vanhakylä)(14). 1700- ja 1800-lukujen taitteessa laadituissa ns. kuninkaan kartoissa Lotila Gård on merkattu. Samoin Lotila Gård on merkattu vuoden 1804(H75:5/3-22) isojakokartalle.

Lotila Gård paikannettiin vuoden 1804 isojakokartan avulla nykyisen Lotilan kartanon kohdalle. Paikkaa ei tarkastettu inventoinnin yhteydessä, koska se sijaitsee talon pihassa. Katsomme kohteen olevan mahdollinen muinaisjäännös.

Ote isojakokartasta vuodelta 1804 (H75:5/3-22) (vas.).

Ote pitäjänkartasta vuodelta (1842 2131 03 Sääksmäki) (oik).

12 VALKEAKOSKI RAKSANMÄKI

Mjtunnus: 1000024636
 Laji: mahdollinen muinaisjäännös
 Tyyppi: aineksenotto: louhos
 Ajoitus: historiallinen

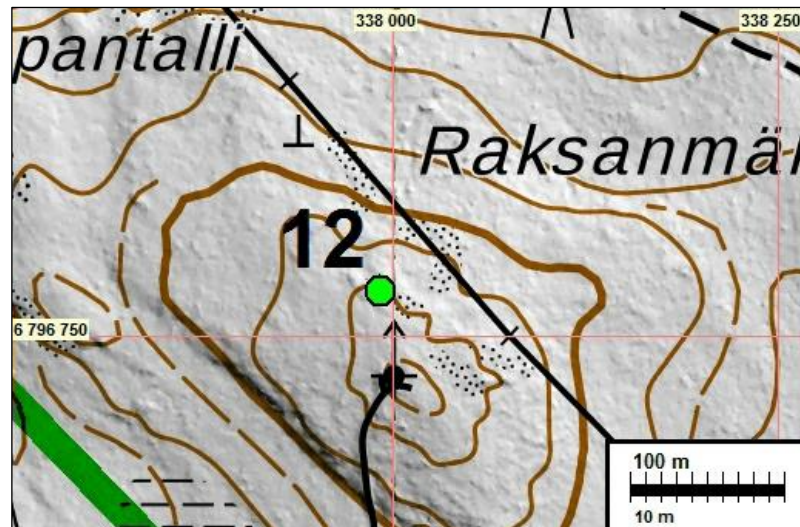
Koordin: N: 6796 779 E: 337 992 Z: 130
 P: 6799 630 I: 3338 100

Tutkijat: Hannu Poutiainen 2008 inventointi.

Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 3,1 km länteen, Lotilan lounaispuolella, Raksanmäen laen pohjoisosassa.

Huomiot: Poutiainen 2008: Paikalla on vanha kivilouhos. Kivet irrotettu käsiporalla – ei siis aivan kykyaikainen, mutta tuskin kovin vanhakaan. Louhoksen ajoitus on epäselvä. On mahdollista, että louhos ei ole 100 vuotta vanha mutta yhtälailla on mahdollista, että louhos liittyy 1800-luvun lopun 1900-luvun alun radan ja tehtaan ym. infran rakentamiseen. Muinaisjäännösstatus on siis epävarma.

Tiainen & Rahtola: Paikalla ei käyty vuoden 2016 inventoinnissa.

13 VALKEAKOSKI EEROLA

Mjtunnus: 908000004
 Laji: mahdollinen muinaisjäännös
 Tyyppi: kivirakenteet: kellarit
 Ajoitus: historiallinen

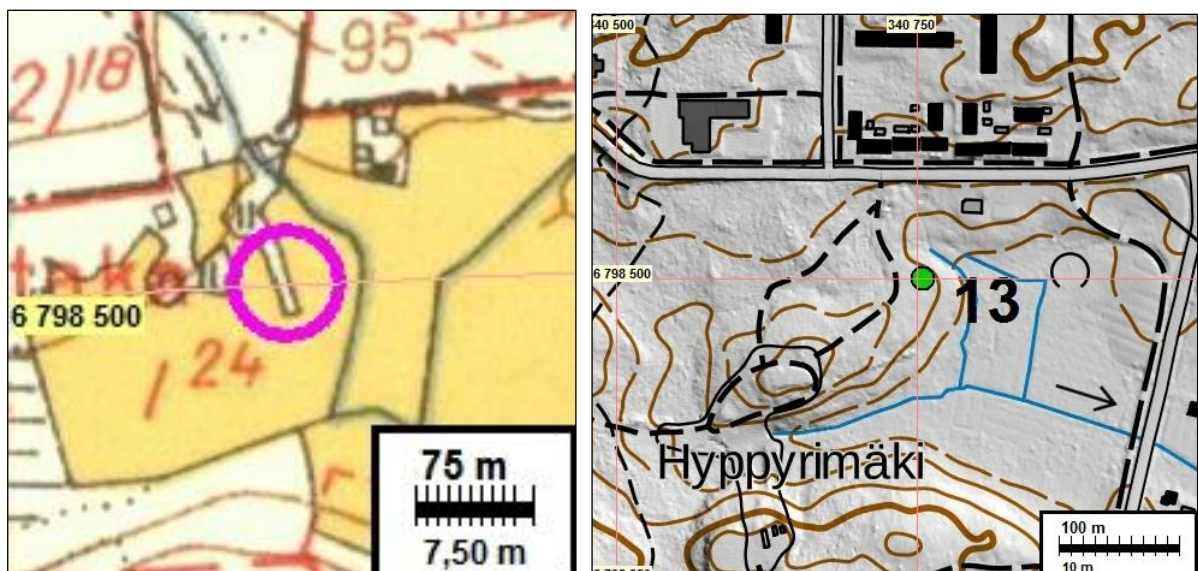
Koordin: N: 6798 500 E: 340 755 Z: 100
 P: 6801 353 I: 3340 861

Tutkijat: Tähtitalvikki Järvinen 1999 inventointi, Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen 2016 inventointi.

Sijainti: Valkeakosken kirkosta 2,1 km luoteeseen

Huomiot: Muinaisjäännösrekisteri: Kellari sijaitsee Eerolantien eteläpuolella, Säterin saunan ja Savottatienristeyksessä välissä etelään kulkevan metsäautotien varressa. Rakennelma on tehty suorakaiteenmuotoiseen 4,8 x 3,8 m maakumpuun, jonka keskellä on noin 40 cm syvä, kooltaan 2,7 x 3,8 m oleva kuoppa.

Jussila, Rahtola & Tiainen 2016: Paikalla ei käyty vuoden 2016 inventoinnissa.

Ote peruskartasta vuodelta 1956 (2132 03) (vas).

Muut kulttuuriperintökohteet

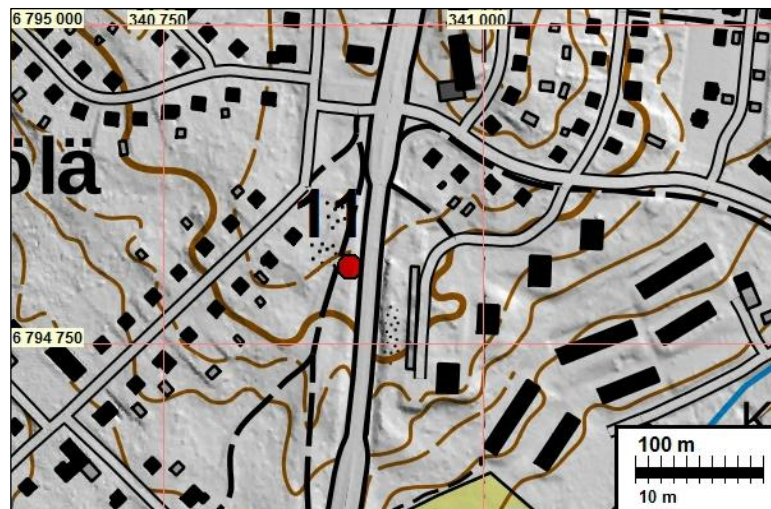
11 VALKEAKOSKI PALMURINNE

Mjtunnus: uusi kohde
Laji: muu kulttuuriperintökohde
Tyyppi: kulkuväylät: virstanpylväs
Ajoitus: historiallinen

Koordin: N: 6794 810 E: 340 896
P: 6797 661 I: 3341 002

Tutkijat: Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen inventointi 2016.
Sijainti: Paikka sijaitsee Valkeakosken kirkosta 1,6 km etelään.
Huomiot: Pirkanmaan maakuntamuseon ylläpitämässä Siiri-kannassa mainitaan virstanpylväänä.

Yrjölän itäpuolella Sääksmäentien länsipuolella kulkevan kevyenliikenteen väylän ja Sääksmäentien välisellä kaistaleella on vanhan graniittikivestä tehty käytöstä poistunut vanhan Valkeakoski-Hämeenlinna tien kilometripylväs. Pylväessä on maalattuna numero yksi ja siihen on kiinnitetty muistolaatta. Pylvästä on sotkettu vihreällä maalilla. kilometripylväiden suojelusta ei ole yksiselitteistä määritelmää, eikä sitä siksi esitetä kiinteäksi muinaisjännökseksi, vaan muuksi kulttuuriperintökohteeksi.

Graniittikivinen kilometripylväs.

Muu kohde**14 VALKEAKOSKI ROUKKO (VANHAKYLÄ)**

Mjtunnus: 1000002022
 Laji: ei kiinteä muinaisjäännös
 Ajoitus: historiallinen
 Laji: asuinpaikka: kylänpaikat

Koordin: N: 6798 249 E: 338 587 Z: 92
 P: 6801 102 I: 3338 692

Tutkijat: Nina Rinta-Porkkunen 2002 tarkastus, Timo Jussila 2002 inventointi, Kalle Luoto 2007 koekaivaus, Tiina Jäkärä koekaivaus 2008, Timo Jussila, Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen 2016 inventointi.

Sijainti: Kohde sijaitsee Valkeakosken kirkosta 2,4 km länteen. HUOM: pistekohteena
 Huomiot: Muinaisjäännösrekisteri: Ammattikoulun länsipuolella on ns. Vanhakylän asuinpaikka, autioitunut 1700-luvun kylätontti. Se on nyt suureksi osaksi peltoa ja vailla myöhempiä rakennuksia. Vuoden 2007 tutkimusten perusteella kylänpaikka on sijainnut moreenikumpareella Vanhankyläntien ja Kivisillantien sekä Penkkikoskentie risteyksalueen läheisyydessä. Tutkimuksessa talteen saadut löydöt ovat pääasiassa historialliselle ajalle ajoittuvia, mutta joukossa oli myös muutamia kvartsi-iskoksia.

Jussila, Rahtola ja Tiainen 2016: Roukon Vanhankylän sijainti on paikannettu ensimmäisen kerran vuoden 2002 karttaselvityksessä (Rinta-Porkkunen). Tällöin paikantamiseen on käytetty vuosina 1776–1805 laadittua ns. kuninkaan kartastoa ja 2000-luvun alun peruskarttaa. Tuolloin muinaisjäännös rajattiin Vanhankyläntien itäpuolelle. Pirkanmaan maakuntamuseo on suorittanut paikalla kaivaustutkimuksia vuosina 2007 (Luoto) ja 2008 (Jäkärä). Vuonna 2007 muinaisjäännöksen raja-
 jaus muuttui siten, että se laajeni hieman.

Vuoden 2008 tutkimukset kohdentuivat Vanhankyläntien länsipuolelle – kyseisissä tutkimuksissa ei havaittu merkkejä vanhan kylätontin rakenteista.

Muinaisjäännösrekisteriin Roukko (Vanhakylä) niminen kylätontti on merkattu pisteellä, joka sijoittuu omakotitalon kohdalle ja sen pihaan (N 6798249 E 338587). Nyt tehdyssä inventoinnissa kyseisen talon pihaa tarkasteltiin silmämääräisesti tieltä käsin – havaintoja vanhasta kylätontista ei saatu. Vanhankyläntien itäpuolella sijaitsevalla kumpareella on vanhan kellarin jäännökset (N 6798230 E 338630).

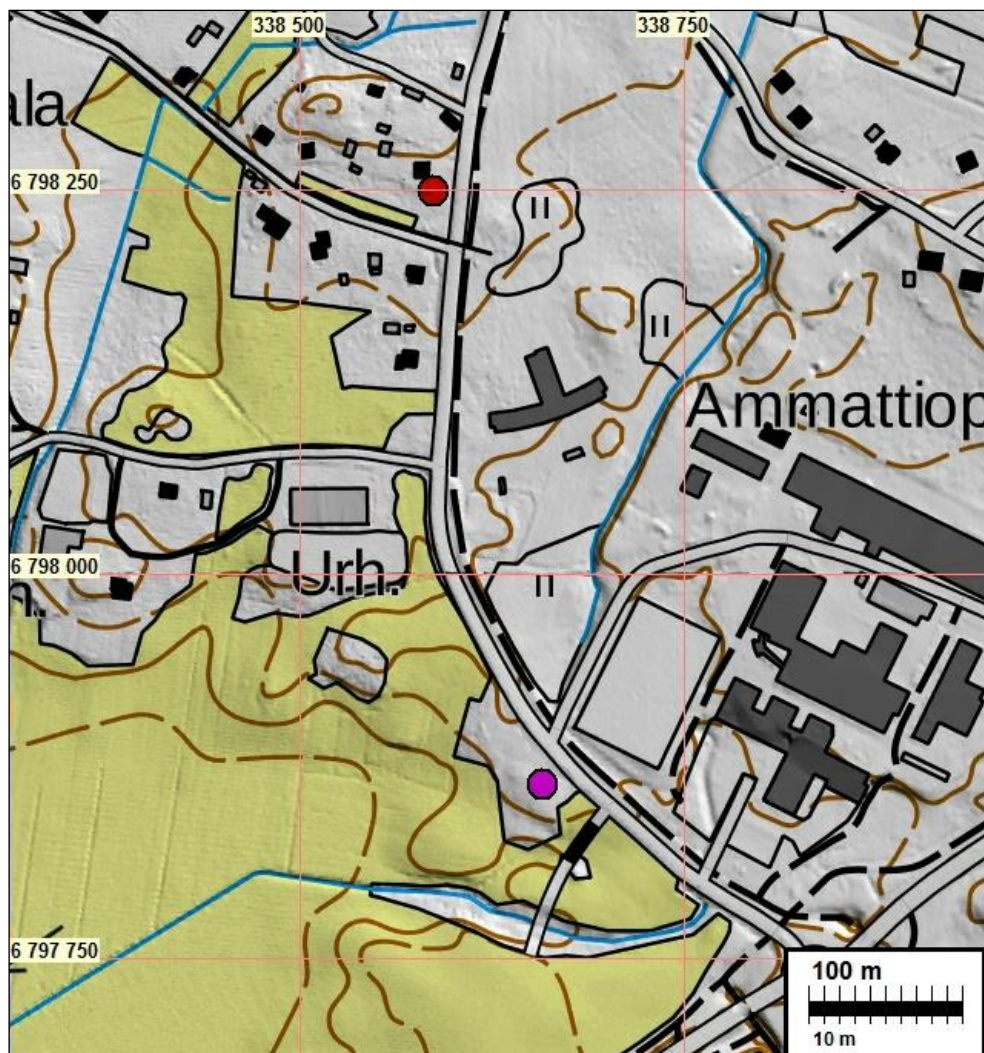
1640-luvun maakirjakartan perusteella talotontti on sijainnut noin 380 metriä etelään muinaisjäännösrekisterin paikkatiedosta ja aiempien tutkimusten paikoista.

Kylätontti paikantuu 1640-luvun maakirjakartan mukaan Vanhankyläntien länsipuolelle, ammattiopiston tasalle, rakentamattomalle alueelle (N 6797857 E 338655). Paikalla on vuoden 1992 peruskartalle merkattu omakotitalo sekä piharakennus. Nykyisin alue on tasaista, raivattua ”joutomaata”. Paikalle tehtiin kolme koekuoppaa, joiden perusteella tasaisen alueen maalajina on mullan ja saven se-
 kainen tiivis sora (15–20 cm), minkä alla on koskematon pohjamaa. Vanhankyläntien ja pellon väliin jäävän alueen pohjoisosa on kivinen – osa kivistä vaikuttaa

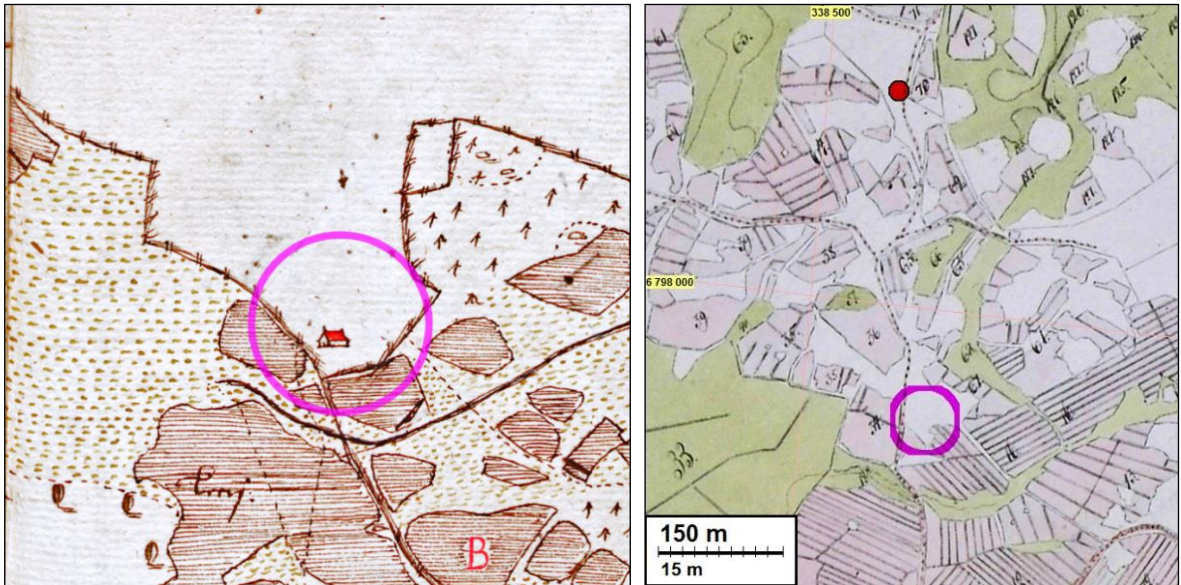
olevan maakiviä ja osa raivauskiviä, ilmeisesti pellostä tai eteläpuoleisen tasaisen alueen.

Roukko (Vanhakylä) on muinaisjäännösrekisterissä kiinteä muinaisjäännös, piste-kohte. Kylätontin paikannus perustuu 2002 tehtyyn karttaselvitykseen, missä lähdeaineistona olivat kuninkaan kartat ja 1900-luvun kartat. Kuninkaan kartasto on yksityiskohdiltaan suurpiirteinen, eikä sen avulla paikannettuja talojen sijainteja ja tielinjoja voi pitää luotettavina. Vuosina 1804–1834 laaditun isojakokartan perusteella Vanhakylän alueella ei ole sijainnut taloja. Lotilan alueen talot ovat tällöin sijainneet Lotilanjärven rannoilla (Lotila Gård sekä Roukko).

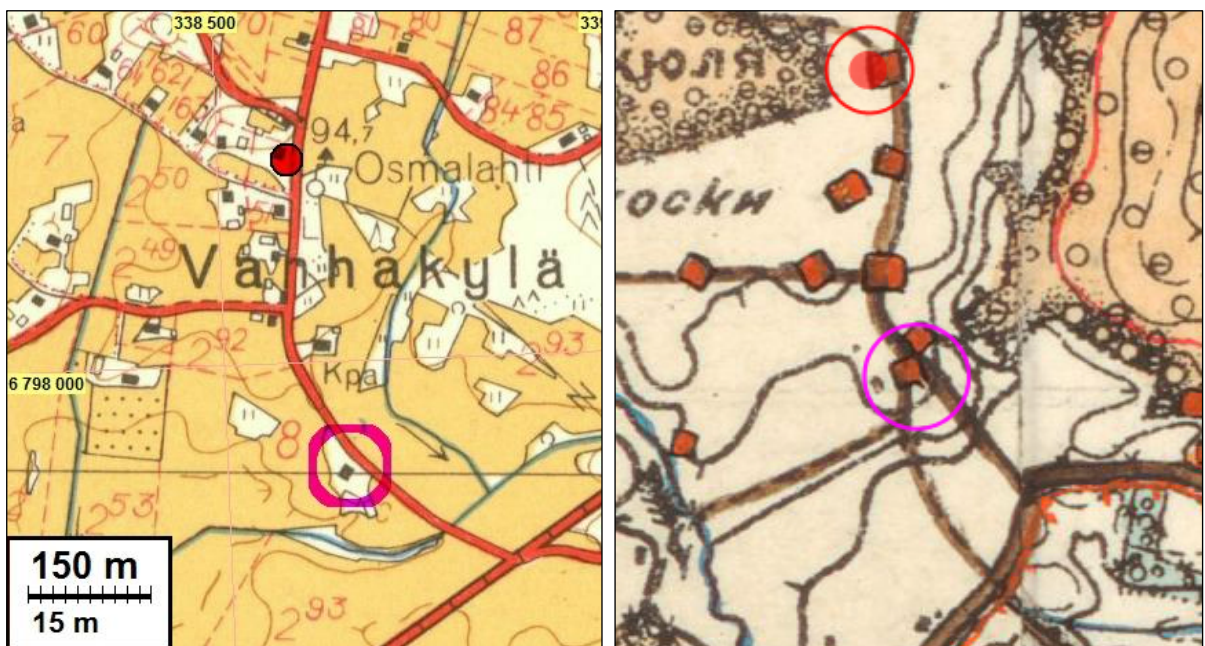
Paikalla, missä Roukko (Vanhakylä) talotontti on sijainnut, on ollut asuinrakennus vielä 1990-luvulla. Paikalla ei todettu mitään viitteitä historiallisen ajan asuinpaikkaan liittyvistä jäännöksistä, ja se on arkeologisessa mielessä tuhoutunut. Koska muinaisjäännöstä Roukko (Vanhakylä) ei ole tarkoin paikannettu eikä maastossa todettu ehdotamme että siltä poistetaan muinaisjäännösstatus.

Punaisella pisteellä muinaisjäännösrekisterin paikkatieto. Sinipunaisella pisteellä paikka, minkä tienoilla kylätontti on 1640-luvun kartan perusteella sijainnut.

Roukko (Vanhakylä) vuoden 1641 maakirjakartalla (vas.). Maakirjakaralla ei ole asutusta talon pohjoispuolella. Oikealla vuoden 1804 (H74:5/3-22 Roukko) isojakokartalla punaisella pisteellä muinaisjäännösrekisterin piste, sinipunaisen ympyrän sisällä vuoden 1641 maakirjakartan perusteella paikannettu Roukko (Vanhakylä).

Punaisella pisteellä muinaisjäännösrekisterin piste, sinipunaisen ympyrän sisällä Roukko (Vanhakylä). Vasemmalla vuoden 1956 peruskartalla (2114 12), oikealla vuoden 1912 Senaatin kartalla (Lempäälä Rivit XVII, Lehdet 24, 25).

Maakirjakartan perusteella paikannetun Roukko (Vanhakylä) kylätontin aluetta kuusiainan etupuolella tasanteella. Paikalla on ollut rakennus vielä 1990-luvulla.

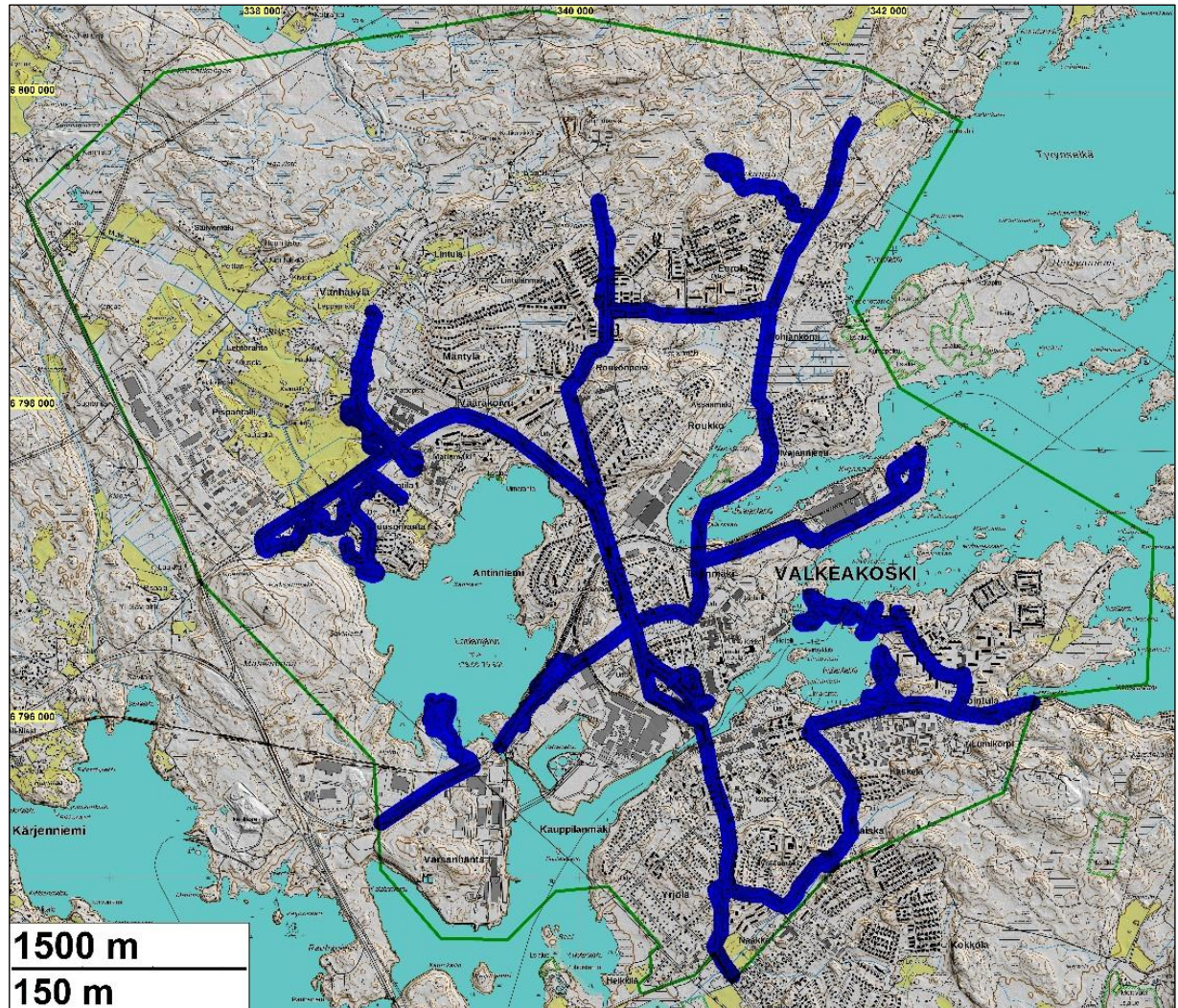

Vuonna 2007 tutkittua aluetta. (Kellari sijaitsee kuvan keskellä olevien puiden juurella). Koilliseen (vas.). Kellarikuoppa muinaisjäännösrekisterin pistetiedon ja Vanhankyläntien itäpuolella. Lounaaseen (oik.). Kuvat on otettu aikaisin aamulla, maassa kevyt kuura.

Vanhakyläntie länsipuoli, Roukko (Vanhakylä) kylätontin muinaisjäännöspiste on merkitty talon pihamaalle. Paikalla tehty koekaivaus 2008.

Liite 1. Tarkastetut alueet

Maastossa tarkemmin tutkitut ja kuljetut alueet on merkitty kartalle sinisellä.

Liite 2. Kohteiden luokittelutermit

Arkeologisten kohteiden suojelustatuksen luokittelussa pyrimme mahdollisimman tarkoin noudattamaan Museoviraston viimeisimpiä ohjeistuksia. Ohjeet ovat paikoin epäselviä tai tulkinnanvaraisia ja usein muuttuvia. Käyttämämme Museoviraston ohjeistukset ovat: A) [Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi - ohje 2015](#) ja B) [Ensimmäisen maailmansodan maalinnoitteet – ohje 2015](#) ja C) Kulttuuriperintö ja kaavoitus 2015 (opas ei ole netissä, siihen viitataan ohjeistuksessa A). Niissä tapauksissa joita viimeisin ohjeistus ei käsittele tai ei anna niihin vastausta, käytämme kohteiden suojelustatuksen määrittelyssä Museoviraston v. 2009 julkaisemaa D) [Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Tunnistaminen ja suojelu](#) opasta. Esihistorian osalta noudatamme muinaismuistolakia ja vakiintuneita käytäntöjä. Alla olevan termistön selitykset **ovat omia tulkintojamme** Museoviraston em. oppaista.

Arkeologisessa inventoinnissa (ja muinaisjäännösinventoinnissa) käsitellään – etsitään, tutkitaan ja dokumentoidaan – ainoastaan ihmisen tekemiä vanhoja ja alkuperäisestä käytöstä poistuneita, hylättyjä jäännöksiä, joista arkeologisin menetelmin tutkimalla voidaan saada relevanttia tietoa vanhasta ihmistoinnasta (Museovirasto D).

Kiinteä muinaisjäännös

Muinaismuistolain mukainen kiinteä muinaisjäännös. Lähtökohtaisesti suojelukohde. Maankäyttöä rajoittaa ja ohjaa muinaismuistolaki. Muinaisjäännös on tarkoin paikannettu maastonkohta ja siitä on esitetty konkreettiset

todisteet. Inventoinnissa muinaisjäännösalueen rajausta on kuitenkin usein vain enemmän tai vähemmän tarkka arvio.

Kaavassa SM. Kiinteä muinaisjäännös.

Tuhoutunut muinaisjäännös: Kiinteäksi muinaisjäännökseksi todettu maastonkohta joka on arkeologin näkökulmasta tuhoutunut. Paikalla ei ole jäljellä tutkimusarvoisia, vanhoja rakenteiden jäännöksiä tai maanalaisia kulttuurikerroksia. Paikkaa ei suojella. Ei kaavamerkintää.

Mahdollinen muinaisjäännös 1) Museovirasto A: ”Vanhoille kartoille merkityjä autioituneita asuinpaikka-kohteita on pidettävä mahdollisina muinaisjäännöksinä, vaikka havaintoja kiinteistä muinaisjäännöksistä ei ole saatu maaston pintapuolisessa tarkastelussa tai pienimuotoisessa koekuopituksessa”.

2) Vanhoilta kartoilta tai muista lähteistä paikannettu maastonkohta tai yleisöilmoituksena saatu ja luotettavaksi arvioitu tieto kohteesta, joka saattaa olla tai todennäköisesti on kiinteä muinaisjäännös, mutta jota arkeologi ei ole maastossa tarkastanut.

Ei suojella muinaismuistolailla – muinaismuistolain rajoitukset ja määräykset eivät päde kohteella. Suojelustatus on muutoin epäselvä, mutta käsittääksemme kaavoittaja päättää kaavamerkinnästä (jos kohde on paikannettu).

Muu kulttuuriperintökohde Museovirasto A: ”Mikäli muinaisjäännöksen kriteerit eivät historiallisen ajan vanhalla kylänpaikalla täyty, kokonaan käytössä olevat alkuperäisen luonteensa ja maatalousvaltaisen elinkeinonsa säilyttäneet vanhat kylänpaikat määritetään muiksi kulttuuriperintökohteiksi”. Olemme ulottaneet ohjeen koskemaan myös vanhoja yksittäistaloja sekä v. 1750 vanhempia (tai vanhemmiksi oletettavissa olevia) torppia ohjeen D perusteella.

Museovirasto C: toisen maailmansodan aikaiset, käytöstä poistetut varustukset. Porkkalan vuokra-alueen venäläiset varustukset ja rakenteet.

Ei suojella muinaismuistolailla – muinaismuistolain rajoitukset ja määräykset eivät päde kohteella. Museovirasto C: ”museoviranomaiset voivat esittää, että muut kulttuuriperintökohteet suojellaan mrl:n keinoin. Kaavoittaja tekee päätöksen”.

Löytöpaikka Vanhan esineen löytöpaikka (kuten esim. kivistä). Paikalla ei ole havaittu merkkejä kiinteästä muinaisjäännöksestä. Ei ole kiinteä muinaisjäännös. Paikkaa ei suojella. Ei kaavamerkintää.